

Őszinteség és identitás

Kortárs cseh
építészet a kulturális
identitás tükrében

TDK dolgozat - Balog Ádám

TARTALOM

Kulturális identitás – Csehország.....	5
Puritán érzelmek.....	11
Racionális hagyomány.....	23
Természetes innováció.....	33
Bohém nyugalom.....	39
Mesterkéletlen réteg.....	45
Közömbös test.....	49
Őszinte építészet.....	55
Épületmátrix.....	57
Bibliográfia.....	59

Kulturális identitás - Csehország

A kulturális identitás fogalmának értelmezése a kortárs építészetben egyre inkább előtérbe kerül. Néhány évtized globális eufóriája után, az építészek nagy része rájött, hogy igazán maradandót – elsősorban szellemi értelemben véve – csak a helyi értékeken alapuló gondolkodásmóddal lehet létre hozni.

*„Hogyan lehet korszerűvé válni, de ugyanakkor visszatérni az eredethez is, hogyan lehet feltámasztani a múlt szunnyadó civilizációját, és egyúttal részesévé válni az egyetemes civilizációnak: az ellentmondás ebben rejlik.”*¹ Paul Ricoeur francia filozófus felvetése ma is lényeges kérdéseket érint. Milyen eredethez kell visszatérni, illetve miért fontos részese lenni egy egyetemes civilizációnak, ha lokális kultúránk mindent megad számunkra, amire szükségünk van?

Megállapítható, hogy a múlthoz való kötődés, nem alapozható csak romantikus nosztalgiára. Fontos, hogy a világ változásaira is reagáljunk, és ezért játszik nagy szerepet az egyetemesség a kultúránkban, hogy el tudjuk helyezni és meg tudjuk határozni saját magunk szerepét és értékeit a világban.

Jelen világunkban, ahol az állandóság, a tartósság másodlagos kérdések, sorra követik egymást a különböző építészeti trendek. Sőt már a trendek is kezdenek megszűnni, hiszen a fontos és elismert építészirodák nagy részét ma már „brand”-eknek nevezhetnénk. Olyan folyamatok játszódnak le a szakmában, mint a dizájn területén, és volt időszak, amikor teljesen eltávolodtunk a helytől, ahol építettünk.

A hely megidézése, vagy az illeszkedés nem pusztán formai kérdés, sokkal inkább a társadalmi és szociális környezetből származik. Úgy is mondhatnánk, hogy az identitásunk kis mértékben, de változik, mindig is változott. Ám ez az identitásalakulási folyamat lassan megy végbe, mivel az átlag ember, civilizációs sajátosságai miatt, általában nehezen tűri a gyors változásokat. Ha nem így lenne, akkor az építészetben (vagy éppen a dizájn és a képzőművészet területén) egy-egy bukott korszak, trend után nem vágyakoznánk vissza ciklikusan a múltunk iránt.

Ma éppen a visszavágyódás időszakát éljük, ami nagyrészt a gazdasági válság következménye. A fejlődésnek gazdasági tényezők szabnak határt, vagy éppen terelgetik jobb irányba a világunkat; ez nézőpont kérdése.

Nemzetközi összehasonlításban a közép-kelet-európai régió nem tartozik az építészet kedvelt témái közé, aminek nyilván lehetnek gazdasági okai, mert a jó építészetre több pénz jut Nyugat-Európa országaiban. De ne hanyagoljuk el a kulturális okokat sem, hiszen ha belegondolunk, akkor Európa keleti felén, a történelem során igen sok változás következett be, és sokszor került leigázott szerepbe Közép-Kelet-Európa. Ebben a régióban a művészet és a kultúra legtöbbször import termék volt, és nem az egyes országok saját értékeiből fakadt. A folyamatos nyugatra tekintés elvonta a figyelmet a valódi lokális értékekről.

A lokális érték azért jobb, mint az import, mert egyrészt a helyből és a saját kultúrából fakad, másrészt mert könnyebben befogadható. Az avantgárd építészetről szokás mondani, hogy az 1930-as években meghódította Európát, ám ez csak részben igaz. A modern építészet ott tudott sikeres lenni, ahol meg voltak a megfelelő kulturális és gazdasági feltételek ahhoz, hogy a társadalom be tudja fogadni az új, nemzetközi irányt.

A lokalitásnak több megjelenési formája lehet. Ha valaki a helyi építőanyag kereskedésről (tüzépről) szerzi be az építkezéshez szükséges anyagokat, az lehet egy fajta lokális gondolkodás, még annak ellenére is, hogy a téglát több ezer kilométerről érkezett. Lehet lokális az, ha egy anyagot évtizedek óta gyártanak egy helyen, és a lakosoknak meg

¹ Paul Ricoeur: Univerzális civilizáció és nemzeti kultúrák, 1961. In: Kenneth Frampton: A modern építészet kritikai története, 2. kiadás, Terc Kiadó, Budapest, 2009.

sem fordul a fejükben, hogy más anyagból építkezzenek. Lehet lokális az is, ha egy helyen több száz éve használt házformáját interpretáljuk a jelenbe. Ezek alapján kérdésessé válik, hogy mi a lokalitás mértéke? Hol húzódik a határ a nosztalgia és a jó ízlésű racionalitás között? Mit veszünk át a múltból és mit nem? Milyen múltbéli tényezőkre lehet alapozni a jövőnket?

Ezekre a kérdésekre, a kortárs cseh építészet néhány kiemelkedő példája adhat választ. Csehország hazánkhoz hasonló pozíciót foglal el Európa térképén, ezért az ottani tapasztalatok és folyamatokat könnyebben értelmezhetővé válnak számunkra, és akár hasznosíthatók is lehetnek.

Csehország Európa szívében helyezkedik el, Németország, Lengyelország, Szlovákia és Ausztria ölelésében, a német és a szláv nyelvű Európa határán. Az ország területe kisebb hazánkénál, viszont a lakosság száma kismértékben meghaladja a magyar lakosság számát. Ez nagyobb népsűrűséget, és ebből adódóan nagyobb lélekszámú falvakat és városokat jelent. Az urbanizációs folyamat hatása még a kisebb falvakban is jobban észlelhető, mint hazánkban. A nagyvárosi lakosság három központban összpontosul: Prágában, Brno-ban és Ostava-ban. A külvárosokkal együtt Prága lakossága meghaladja a két millió főt, Brno és Ostrava lakossága az egy milliót is elérheti. A nagyobb méretű városok kialakulása nem okoz olyan nagy mértékű centralizációt, mint hazánkban, így nem alakul ki „a főváros és a vidék” rosszértelmű megkülönböztetése.

A Cseh Köztársaság három nagyobb történelmi és kulturális egységre osztható: az ország ÉNy-i része Csehország, DK-i része Morvaország, legkeletibb része pedig Cseh-Szilézia. Stereotípiák szerint a cseheknek és a morváknak nézeteltérések vannak egymással, ám ez a mindennapi életet nem befolyásolja. Tehát nem beszélhetünk ellenséges szembenállásról, pusztán egészséges identitásbeli különbségekről.

A morvák jobban őrzik a néphagyományukat az erősebben polgárosodott csehekénél. A morvaországi Stražnicében minden évben megrendezik a nemzetközi folklór találkozót, ahol népviseletbe öltözött emberek járják az utcákat. A DNy-i ország részben lakó „cseh székelyeknek” nevezett chod-oknak pedig ma is élő néphagyományai vannak.

Az ország főbb földrajzi egységei: az Elba által meghatározott Cseh-medence, a cseh-lengyel határon húzódó Szudéták magas hegység, a tavakban gazdag Sumava vidék, a cseh-német határon húzódó Érchegeység, a romantikus látványú Cseh-morva-dombvidék, a mezőgazdaságilag aktív Morva-medence és a vadregényes Szilézia. Fontos folyói az Elbán kívül a csehek nemzeti folyói a Vltava (Moldva) és a Berounka, valamint a Morvaországot kettészelő Morva-folyó.

Az éghajlat hazánkénál hűvösebb, párásabb a magasabb tengerszint feletti fekvés és a magas hegységek miatt. A nappali hőmérsékletek rapszodikusnak alakulnak, a reggeli párás, nedves időjárás nyáron, nappal akár száraz meleggé is válhat. Az éghajlati viszonyok a búza-, burgonya-, cukorrépa termesztésnek kedveznek, valamint jelentős mennyiségű komló termesztető az ország egész területén. Mezőgazdaságilag a Morva-medence a legaktívabb terület, illetve általában a morvák által lakott részek.

A mezőgazdaságnál talán fontosabb az erős cseh ipar, amely az ország elsősorú mozgatórugója az ipari forradalmak lezajlása óta. A Monarchia évtizedeiben is cseh földön koncentrált az ipari termelés nagy része. Az ipar főleg a gépipar, fegyveripar, nehézipar köré csoportosul, de húzóágazat még az élelmiszeripar is, beleértve a sörgyártást.

Olyan európai mércével mérve is mérvadó cégek alakultak ki és lettek sikeresek, mint a Skoda autógyár, a Tatra teherautógyár, a Jawa motorkerékpárgyár, a Zetor traktorgyár, a Legios vasúti szerelvénygyár, a Hamé élelmiszeripari vállalat, a Bata cipőgyár, vagy a híres cseh sörgyárak közül a Plzensky Prazdroj vagy a Budejovicky Budvar.

ŠKODA

Zetor

Bata

BECHEROVKA

kofola
original

Pilsenský Prazdroj

Budějovický
Budvat

Európának ezt a részét először a kelta boiok lakták, majd betelepültek a szlávok. A VII. századi Szamo fejedelemség és a történészek által ellenmondásosnak ítélt IX. századi Nagy-Morva Birodalom dicsősége és hanyatlása után alakult ki Csehország, amely a nyugati keresztény egyházhoz csatlakozott (I. Szent Vencel jóvoltából). Az első cseh királyi dinasztia a Premysl-ház uralkodása alatt az ország megerősödött, majd kihalása (1306) után idegen királyok irányították az országot (Luxemburgi János, IV. (Nagy) Károly. Luxemburgi Zsigmond), akik meghozták a „cseh aranykort”, és a „már a Premysl-ház uralkodása során elkezdődött, „elnémtesedés” tovább folytatódott. Ebben a korban születnek a világszinten is elismert gótikus építészeti emlékek is.

A cseh történelem egyik legmeghatározóbb ikonikus alakja Husz János, aki a vallás és az erkölcs megreformálásáért és egy igazságosabb világért emelte fel a szavát, egy olyan Európában, amely akkor parasztfelkelésektől és háborúktól volt hangos. Huszt a konstanz-i zsinat során elítélik, halálát viszont hazájában rendelik el: máglyán égetik el Prága főterén 1415-ben. Halála után tovább él a szellemisége, amiből hamarosan idegen ellenes harc kerekedik. Az első defenzstráció során a husziták cseh patríciusokat dobálnak ki a prágai városháza ablakából, kifejezve elégedetlenségüket az idegeneket támogató nemességgel szemben. Az erőszakos eset után néhány évvel sikerült huszita uralkodónak a trónra ülnie (I. Podebrad György).

A defenzstráció nem volt egyedülálló a cseh történelemben, ugyanis a kérészerűtlen függetlenség után a Habsburgok tették rá a kezüket Csehországra. I. Ferdinánd megszállta az országot, ami ismét heves ellenállást váltott ki. A második defenzstráció során az osztrák tanácsosok repültek a Vár ablakából, ami a harmincéves háború kirobbanásához vezetett.

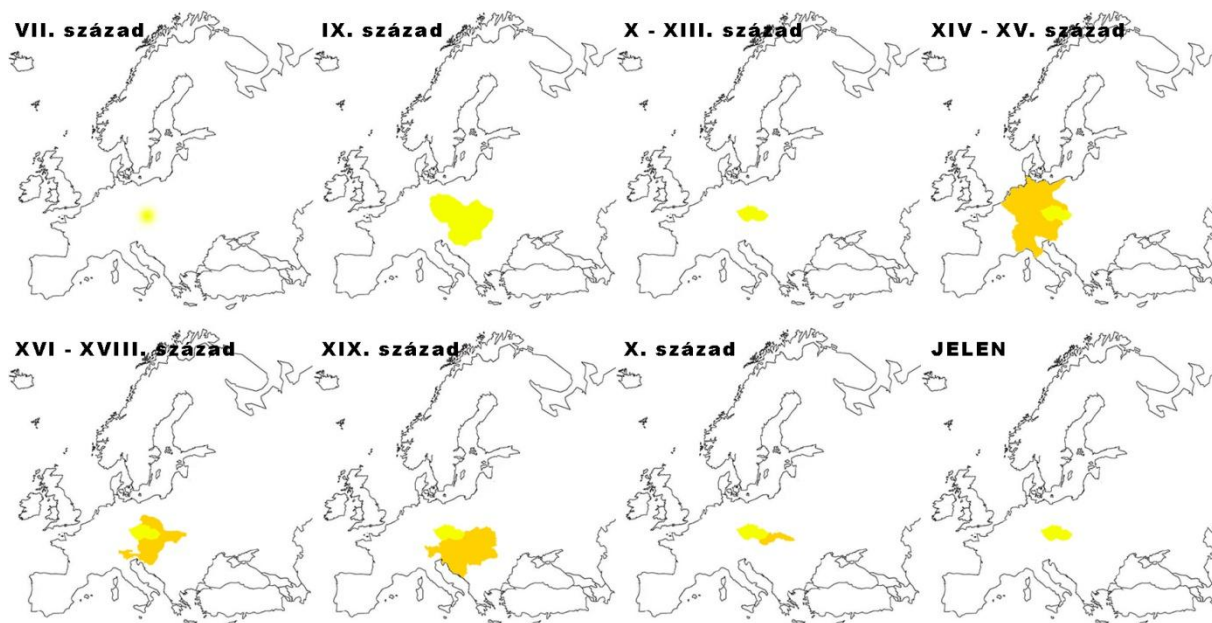
A csehek bukása nagyban kihatott a további történelmi fejlődésükre, mivel a háború után szinte kiirtották a cseh nemességet, és Csehország a polgári fejlődés útjára léphetett, amely az ipari forradalom után tovább erősödött.

A Habsburg megszállás idején néha csendes, néha pedig hangos harcok következtek. Állandó volt a feszültség a megszállottak és a megszállók között, de tény, hogy a Monarchia során már a cseh területek számítottak a birodalom fő ipari ütőerének.

Az I. világháborút követően a Monarchia megszűnt és létre jött Csehszlovákia. A csehek és a szlovákok viszonya nem volt felhőtlen, mivel a fejlett Csehországot és az elmaradott Szlovákiát egyesítették egy országban. Ezt az időszakot folyamatos elégedetlenség és tüntetések jellemezték. A csehek és szlovákok megoldatlan problémáinak következménye az lett, hogy 1938-ban a náci Németország megszállta Csehországot, Szlovákiából pedig náci bábállam lett.

A II. világháború után a szovjetek „szabadították fel” az országot, ami újabb megszállókat vont maga után. Elkezdődött a több mint negyven évig tartó kommunista uralom Csehszlovákiában, amelynek során történt egy emlékezetes felkelés a rendszer ellen: az 1968-as prágai tavasz.

A kommunista rendszernek 1989-ben lett vége. A 90-es választások során Vaclav Havelt választották elnöknek. 1993-ban megszűnt Csehszlovákia és független állammá vált Csehország. 1999-ben NATO, 2004-ben EU tag lett.

Csehország területi állandósága és nagyhatalmi függősége a történelem során

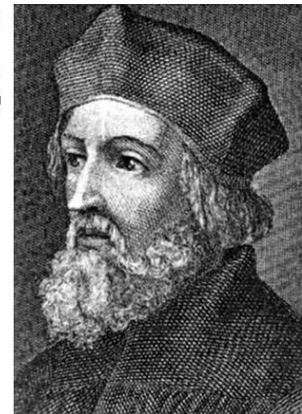

Přemyšl-ház uralkodása

872-1306

Husz János

1415

I. defenesztráció

1419

II. defenesztráció

1618

“Prágai tavasz”

1968

Függetlenség

1993

A cseh történelemből kitűnik, hogy hasonló sorsú országról van szó, mint hazánk. A nagy különbség viszont abból eredeztethető, hogy Csehország mindennemű függetlenségét elvették a Habsburgok, és ennek az erős polgárosodás lett az eredménye, amely járva a cseh vidéket folyton érezhető a falvakon és városokon. A háborúk pusztításai kevésbé érintették Csehországot, ezért maradhattak ránk Kelet-Közép-Európa legjelentősebb középkori műemlékeivel bíró városai.

Vajda János költőnk 1863-ban² így ír a csehekről: „... a cseh nép műveltség dolgában meglehetősen előrehaladt... Az egész titok abban áll, hogy e nép még gyermekkorában mélyen gyökerező és őt sűrű kísérő azon öntudattal nő fel, miszerint neki – dolgoznia kell, hogy megélhessen a világon; különben nincs számára hely a földön. A munka itt olyan legmagasb, mindenek fölött szentlélekkel lebegő eszme, mint nálunk a harc, vagy a haza eszméje...”

A csehek szabadidejük eltöltését gyakran éttermekben, sörözőkben teszik, mivel azok meglehetősen olcsók és a társadalmi élet fontos állomásai. A gasztronómia és szesz-kultúra itt kifejezetten a kultúra és a közösségi élet része, ami nagyban befolyásolja hétköznapijait.

A túrázás és a szokványostól eltérő sportok (siklóernyőzést, sportrepülőzés, rafting, jég-hoki) üzése szintén különleges esszenciaként jelennek meg például magyar szemmel nézve. Szívesen tartanak nyaralókat a tavak, folyók mellett, vagy sátoroznak hétvégenként, ami az erősen urbanizálódott lét következménye lehet. Régi történetek legendája, hogy a csehszlovák túrafelszerelések voltak a legprofibb szinten, a maguk korában.

Ebben a sokszínű kulturális közegben az építészetnek is sokféle megjelenési formája van, ám az elmúlt évtizedben megvalósult munkák között felfedezhetők a kulturális identitást tükröző építészeti alkotások is. E tanulmány tárgya nem a hazánkban is tapasztalható ún. globális tendenciák bemutatása, hanem a leginkább Csehországra jellemző kortárs művek felkutatása és elemzése. A kutatás során kialakult hat témakört 3-3 jól sikerült példa jellemzi, ám bevezetesként más – az adott témához illő – cseh épületek is röviden bemutatásra kerülnek, hogy a végén választ kapjunk arra a kérdésre, hogy: milyen a kortárs cseh építészet?

² Firon András: Csehországi utazások – 3. kiadás – Panoráma Kiadó – Budapest – 2001 – 19. oldal

Puritán érzelem

A kulturális identitás építészeti vonatkozásainak vizsgálata szempontjából kiemelkedő téma a cseh lakóházak építészete. A lakóház téma azért is fontos, mert itt tud leginkább kifejezésre jutni a magánmegrendelők ízlésvilága és nyitottsága a kulturális hagyományokra épülő kortárs építészetre.

A bevezető alapfelvetéseiben leírtak szerint felvetett gondolatok tükrében kijelenthető, hogy Csehország kortárs lakóház építészete két részre osztható. Az egyik irány az esztétizáló falusi házakra épül, amelyek nagy része az 1800-as években épült, és ma is gazdagítják az építész nélküli építészet klasszikus esztétikai alapokra épülő emlékanyagát.

A cseh vidékre jellemző esztétizáló falusi lakóházak

Jan Stempel és Jan Tesař 2007-ben és 2011-ben két családi háza egy telken a Prágához közel lévő kis falu Popovičky új osztásán épült. A tény, hogy a falutól távolabb, arctalan új házak sokaságába kell építeni, általában nem nyújt inspiratív gondolati környezetet az építészek számára. Az építészek válasza erre a meglehetősen ingerszegény környezetre a tágabb értelemben vett regionális hagyományokat tükrözi. Mindkét ház 45 fokos nyeregtetővel valósult meg, viszont az újabb talán közelebb áll a kutatás tárgyához, mint a fa homlokzatburkolatos régebben épült ház.

A téglával burkolt épület esetében az erős rendszer nem csak a homlokzat szerkesztésére, de az épület egész térrendszerére is kiterjed. A téglalap alakú alaprajz haránt irányban három részre osztódik. A hosszabb homlokzatokon ez úgy jelenik meg, hogy középen nagy nyílással tárul fel a belső tér. A megnyitások egyike teraszként funkcionál, az egyik hosszú homlokzat egyike ezért plasztikusabbá válik. Az oromfalas homlokzatokon szimmetrikus sorakoznak a nyílászárók. Látható, hogy az első megépült házzal ellentétben itt az esztétizálás, mint igény jelenik meg, amelynek nyilvánvalóan köze van a nyílás mögött lévő térhez is.

A nyeregtetős házforma Stempel tervezési gyakorlatában sokszor visszatér. E tekintetben talán nem is elsősorban helyi identitásról van szó, hanem az építészet alapjainak a kihangsúlyozásáról.³ A tető a családi ház szimbólumaként is értelmezhető. Ez a szimbolizmus a posztmodern korszak beköszöntével és a régi alapok újra feltalálásával egyre jelentősebbé vált az építészek számára. Ennek elsősorban olyan nemzetközi viszonylatban elismert építészek adtak legitimitációt mint Aldo Rossi⁴, vagy a Herzog&de Meruron⁵ páros.

„A ház „ház alakja” számomra teljesen természetes. Ősi vágya az embernek, hogy „tető legyen a feje fölött.”⁶ Ez jelképi értékű.” Mondja Balázs Mihály a vele készített videó interjúban és közben a kezével tetőt formáz. Ezzel azt bizonyítva, hogy a tető, mint szimbólum, mint a ház lényege a gesztusainkban is benne van, ami az ősiségre utal. Talán ezzel válik igazán világossá, hogy mennyire nem nemzeti sajátosság a nyeregtetős házak tervezése a kortárs cseh építészetben, hanem maga a gondolat alapja sokkal tágabb történeti hagyományból indul. Az alapforma egyetemes alapokon nyugszik, viszont a módosulásai⁷, a homlokzat szerkesztése, a funkciók szervezése, már magán viselhet regionális jegyeket.

Stempel+Tesař
Családi ház
Popovičky
2011

³ Hannes Böhringer: Tető – In.: Daidalosz vagy Diogenész – Terc Kiadó – Budapest – 2009 – 7. oldal

⁴ Aldo Rossi: Városközpont – Perugia (I) – 1899

⁵ Jacques Herzog, Pierre de Meuron: Rudin House – Leymen (F) – 1997

⁶ In.: Csontos Györgyi, Csontos János: Tizenkét kőműves – Terc Kiadó – Budapest – 2009

⁷ „Az építészet és a város minden más művészettől különböznek, mert egyszerre alkotórészei és alakítói a természetnek. (...) A városban ugyanúgy, mint a nyelvben, összetett folyamatok mennek végbe: a változatlan, tehát továbbélő elemek mellett módosulásokkal állunk szemben.” Aldo Rossi: Építészet a múzeumoknak – in.: Moravánszky Ákos, M. György Katalin: Monumentalitás – Terc Kiadó – 2006 – Bp. – 156. oldal

David és Vladimír Kraus Veliš u Jičina-ban felépült családi háza nem megy sokkal tovább, mint Stempel háza Popovicky-ben, ám a koncepció megalkotása közben ismét az ősiséget igazoló eredményre jönnek rá az építészek.

A gyerekek tiszta, mondhatnánk fertőzetlen elméjében fogant meg a ház gondolata. Az építészek úgy gondolták jó alap lehet, egy gyerekrajzra építeni, a család leendő lakhelyének koncepcióját. A rajz két nyeregtetős házat mutat, amin a bizonytalan perspektíva miatt, nem érezhető, hogy egy vagy két házról van szó. Az építészek ezt két egymás mellé épített tömegként értelmezték. Ami viszont jól olvasható a rajzról, az a két tömeg eltérő karaktere: az egyik egy zömök téglaház, a másik egyszerű, fehér vakolatos ház képét mutatja. A nyílások mind a két épületen szimmetrikusan vannak elhelyezve.

A kész épület ugyanezt a képet mutatja. Az egymástól eltolva elhelyezett két nyeregtetős tömeg egyik tagja teljesen homogén karaktert mutat (tégla homlokzatburkolat és kerámia tetőcserép), míg másik tagjának szürke vakolata és szürke tetőcserepe színében összhangba kerül ugyan, ám össz megjelenésében már nem tudja elérni a „téglaház” homogenitását. A két tömeget még egy faszervezetes, plexiburkolatos garázs egészíti ki, ami nagyban rontja az egyébként egységes képet.

Az épületnek talán a legnagyobb értéke, hogy míg a két tömeg külön-külön szimmetrikus homlokzatszerkesztésű, addig az összkép aszimmetrikussá válik az egymástól eltoló „két ház” koncepció miatt. Ebből az egyszerű téri játékból aztán gazdag kültéri helyzetek alakulnak ki, amelyek hangulata a különböző anyaghasználat miatt ugyan erős tud lenni, ám a téglahomlokzat és a tetőcserép anyagának kiválasztásakor a megrendelők (vagy az építészek?) nem tudtak túljutni az átlagos minőségű családi házakon használt építőanyagokon. Ez a tény kissé gyengíti a ház összminőségének a képét.

David Kraus
Családi ház
Veliš u Jičina
2008

Jaroušek+Rochová
Családi ház
Malá Lhota
2010

Ilyen minőségi hiányosságok viszont nem érhetők tetten Radek Jaroušek és Magdalena Rochová családi házában, amit a mindössze 136⁸ lakost számláló morvaországi Mala Lhota faluba terveztek.

A Jaroušek+Rochová építésziroda eddig főleg Prágában tevékenykedett, ahol főleg belsőépítészeti munkákat, illetve régi épületekre való emeletráépítéseket terveztek. Am kétség kívül a mala lhota-i megbízás a legkiemelkedőbb munkájuk.

A családi ház telkén egy rossz állapotú régi épület állt, amit lebontottak és köveit beépítették az új épület támfalaiba. Az építészek egyrészt meg szerették volna idézni a régi épületet (elsősorban formailag), másrészt nem szerették volna, hogy a kis falu lakói egy a faluképtől markánsan eltérő új épületet kapjanak. A megoldás egy kétarcú házhoz vezetett.

A ház egyik arca az esztétizáló kortárs cseh lakóház építészet mesterművének számít, ami az utcai homlokzaton sűrűsödik össze. Ez a homlokzat ugyanis magán viseli a ház összes olyan építészeti elemét, mondhatjuk fundamentumait, amelyek évszázadokon át meghatározták az építészetet. Az utcai homlokzat lenről erős lábazatról indul, ami további súlyt ad, az amúgy nehéz falaknak. Ezután, dilatációval elválasztva, a fehérre festett, oromfalak homlokzat következik. Itt külön ki lehet emelni a dilatáció szerepét, hiszen annak árnyékhatása miatt, a lábazat és a homlokzati fal elkülönül egymástól.

A nagy, sík homlokzaton a földszinten két álló ablakot láthatunk, míg a homlokzat oromfali részén szintén két álló ablakot. A négy ablak aránya megegyezik ugyan, viszont a felső szinten lévők mérete érezhetően kisebb. Az ablakok szerkesztettsége, egymáshoz való viszonya tovább erősíti a ház erős földhöz kötését. Kiemelhető még az ablakok kettéosztása, ami egyrészt praktikus szempont, hiszen így nem kell egy nagy üvegfelületet mozgatni az ablak kinyitásához. A másik ok talán filozófiai lehet, hiszen egy ilyen ablak kinyitása során

⁸ 2006-os népességi adat (forrás: www.wikipedia.org)

mindkét kézre szükség van, így a szobát ki lehet tární a külvilág felé, és nem egyszerűen csak kinyitni kell az ablakot.

A nyeregtető használata már nem lehet meglepő az előzőekben bemutatott házak ismeretében, mert mivel is lehetne még leginkább lezárni, és keretet adni egy ilyen történeti alapokon nyugvó képnek, mint egy nagy, nyugodt nyeregtetővel. Természetesen az erős házszerű kontúr felerősítése érdekében erről az épületről is elmaradt a túllógatott eresz, ami már bevett gyakorlat az ehhez hasonló kortárs lakóépületek esetében. Mindezt összegezve mégis egy jó értelemben vett puritanizmusról és racionalizmusról van szó, amely érzelmekkel és történetiséggel vegyül, és további jelentésekkel gazdagítja a nyeregtetős kortárs épületek bevett gyakorlatát.

Sajnos a ház másik arca nagyban eltér az utcai homlokzattól. A másik arc sokkal inkább modern, és a már stílistikai fogalomnak számító minimalizmus témakörében értelmezhető, aminek nincs köze a fent leírt puritanizmushoz. A normalitás és a történetiség itt elveszik, és az egyszerűség már nem világszemlélet tovább, hanem trend.

Jaroušek+Rochová
Családi ház
Malá Lhota
2010

A cseh lakóépületek másik kategóriájának forrása az építész nélküli, ösztönös vagy spontán építészet. E kategória fő ismertetőjegyei a szerelt homlokzatburkolatok, talált (újrahasznosított) anyagok és az erős iparosodás és urbanizálódás következményeként kialakult nyaralóépítészet.

A cseh vidékre jellemző nyaralók világa

Az ARCHTEAM építésziroda néhány évig behatóan foglalkozott az ideiglenességen alapuló építéssel. Típustervet készítettek, amit többször másféle anyaghasználattal építettek fel. Maga a típusterv is egyfajta szellemi ideiglenességet jelent, ha még tovább megyünk a szellemi sivárság jelképe. Mivel egy volt szocialista országról van szó, a típusterv rosszul csengő kifejezés lehet; ugyanúgy, mint hazánkban. Ugyanakkor itt másról van szó.

Azokban az országokban, ahol a fa a legalapvetőbb építőanyag, ott el van vetve az ideiglenesség csírája. A fa ugyanis, természetéből adódóan, nem bír ki több évszázadot, ha csak nem különleges épületről van szó. Csehország egyik elsőszámú építőanyagának számított a fa évszázadokon keresztül, amire cseh népi építészet megmaradt vagy rekonstruált emlékei utalnak. Rögtön fontos megjegyezni, hogy természetesen ez nem az egész cseh építészetre jellemző, de például hazánkhoz képest a faépítészet sokkal mérvadóbb. Ebből az következik, hogy Csehországban az ideiglenességről talán mást gondolnak a megrendelők és az építészek, mint Magyarországon.⁹

Az ARCHTEAM iroda típustervei mind faszervezetűek: a nálunk is meghonosodóban lévő rétegelt ragasztott fapanelek adják a házak tartószerkezeti rendszerét és ezt különböző könnyűszerkezetes homlokzatburkolatokkal és árnyékoló szerkezetekkel variálják. Az épületek közül talán a legjelentősebb a Mořina-ban (Prágától DNy-ra) felépült családi ház, ahol a spontán építészetből vett anyagokat emelik az építészek a műépítészet szintjére.

A ház kétszintes és nyeregtetős. A tető hajlásszöge már eltér a faluban megszokott 45 fokos dőlésszögtől. Az eltérés talán nem véletlen, hiszen a spontán építészetben nem a „tisza forrás” a domináns elv, hanem a szükség. A népi építészet is egyenlő volt a szegények építészetével, viszont érvényesültek az esztétika olyan elvei, mint a szimmetria, vagy az arányosság. A XX. századi spontán építészet az új anyagok és velük együtt az új lehetőségek megjelenésével felülírták az esztétikára törekvő építészetet és a szép ideálja helyébe a jó vagy célszerű lépett.

A mořina-i ház egyik különlegessége a piros színű polikarbonát hullámlemez ablak árnyékolóként való használata. Nappal a kissé áttetsző anyag pirosra színezi a belső teret, este pedig felkapcsolt világítással az árnyékolók pirosan „izzanak” az ablakok előtt. Ez a látszólag is mű elem, a műanyagok magas szintű építészetben való megjelenésének formái, alkalmazási kísérleteként értelmezhető. Továbbá rendhagyónak számítanak az OSB lappal burkolt belső falak, amelyekkel egy olyan anyag kerül be az építészet anyaghasználatába, amivel elsősorban építkezéseket szoktak ideiglenesen körbekeríteni.

ARCHTEAM
Családi ház
Mořina
2005

⁹ 2012 nyarán, amikor Prágában, több építész kollégával, együtt találkoztam Jan Stempel cseh építésszel, elmondta nekünk, hogy Csehországban sok helyen nem is kezelik le a fát, hagyják öregedni. Ugyanezt tapasztaltam fél éves Liechtensteinben való tartózkodásom alatt is, ahol szintén nagy hagyománya van a faépítészetnek. Nekem, magyarként és szakmabeliként is nehéz volt ezt a felfogást megérteni. Hazánkban ugyanis, ha fáról van szó, kulcsfontosságú kérdés, hogy milyen anyaggal védjük azt meg az öregedéstől. – a szerző.

ARCHTEAM
Családi ház
Semily
2010

Az ARCHTEAM egy másik épülete a Semily-ben, a Szudéták magas hegység lábánál lévő kis családi ház, ahol a nyaraló hangulat és a spontaneitás didaktikus megjelenéséről beszélhetünk. Az építmény a lábakra állított kunyhó ideális képét jeleníti meg.

A ház alapformája szabályos nyeregtetős, amely egyterű belső teret rejt magában. A szerkezet pajtákra, gazdasági építményekre utal, ahol a fogópárok felső részét is beburkolták a tervezők és ott funkciót helyeztek el (a hálólhelyiségeket). A faserkezetet alumínium fegyverzetű szendvicspanelekkal burkolták. Ez az anyag utalás az ipari múltra, illetve a faburkolat átértelmezéseként értelmezhető, hiszen már nem csak a természetes anyagok jelentik az építészet alapjait, hanem a gyári technológiák kész termékei is rendelkezésre állnak. A házat az egyik hosszú homlokzaton végigfutó tornác és az ezt lezáró fatároló keretezi.

A lábakra állítás ennek az építészetnek szinte központi témája, amelyről még a későbbiekben is lesz szó, ám itt látszólag nagy hangsúlyt tulajdonítottak ennek az építészek. Amikor egy épület nem a teljes felületén fekszik rá a talajra, akkor lebegő hatása van, ami már feltételezheti az épület tárgyyszerű értelmezését.

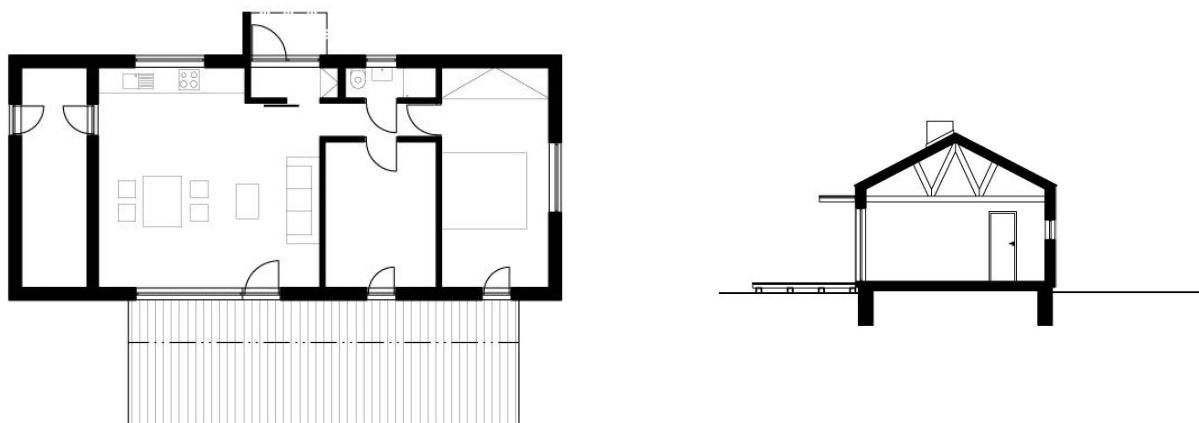

Kamil Mrva architekti
Családi ház
Dolní Bečva
2006

A Kamil Mrva építésziroda a kelet-morvaországi faluban Dolni Bečva-ban felépített háza mellőzi a didaktikus hatásokat, ugyanakkor ízig-vérig a spontánon alapuló építészet képviselője. A ház kicsinysége ellenére igen magas minőségben, de egyben költségtakarékos módon valósult meg.

Az épület a földtől szintén el van emelve, azonban nem érzékelhető pontosan, hogy mi történik a talaj és az épület között. Csak annyi látható, hogy a lankás terep és a ház között árnyékok jelennek meg, ami enyhe lebegő hatást, a talajra való rátettségi érzését okozza. A ház tetőformáját alapvetően a szerkezetválasztás határozza meg (előregyártott fa rácsostartó). A külső megjelenés fontos elemei az ablakok feletti tömegeből kiugró lapostető, amely tornác érzetét hozza vissza, valamint az ablakok előtti, a házhoz képes nagyméretű faburkolatos terasz.

Kamil Mrva architekti
Családi ház
Dolní Bečva
2006

Az anyaghasználat tekintetében hagyományosabb és ipari szerkezetekről beszélhetünk. A fa rácsostartó ipari természete megjelenik az épület belső tereiben, ami a nyitott fedélszéknek köszönhető, hiszen az építészek tágasabbá szerették volna tenni az amúgy kisméretű házat. A burkolat természetes fából készült, a tetőhéjazat pedig ezüst színű trapézlemezéből. A fém az árnyékolástechnikában is megjelenik az alumínium zsalúziák által. A nyílásosztás (csak úgy, mint az előzőleg bemutatott háznál) esetlen a homlokzaton. A belső tér funkcionális követelményei irányítják a szerkesztés logikáját és nem a szépségre való törekvés.

Markéta Cajthamlová
Alena Budkovska
Šárka Holišová Šochová
Családi ház
Konárovice
2005

Hagyomány és haladás mezsgyéjén értelmezhető a három építész hölgy (Markéta Cajthamlová, Alena Budkovska, Šárka Holišová Šochová) által tervezett Konárovice-ben felépült családi ház. A hagyomány a ház klasszikus házszerű megjelenését jelenti, ahogy az a történelem során folyamatosan kialakult, a haladás pedig a spontaneitás gondolatvilágának¹⁰ beemelése a műépítészet tervezési gyakorlatába.

Az épület lényege az anyaghasználatban keresendő. A homlokzatburkolat feldarabolt, különböző fajtájú hulladék fákból készült, amelybe trópusi fák is belekeveredtek, ami a globális építőanyag piac természetes következménye. A tető héjazata védőréteggel ellátott bitumenes lemez, amelynek alacsony minőségét hullámosodás jelzi. A belső térben a teherhordó fal zsalukövei úgy vannak lefestve, hogy közben az elemes építőanyag átsejlik a

¹⁰ „Ezek a számkivetve álló, „istentelen” házak képesek arra, hogy a rájuk találó képzeletnek menedéket adjanak, hogy összegyűjtsenek rég elfeledett és elhagyott, már-már kifosztottnak hitt tartalmakat – „festői, önkéntelen fényt, páratlan arányokat, senki által nem sugallt hangulatokat, amelyeknek mása nincs.”

Ezek a házak „kimódolatlan pillanatok” őriznek, amelyekben még tetten érhetők az emberek viselkedése és a tárgyak tulajdonságai között létesülő „kellő”, azaz egyensúlyt tükröző viszonyok, bár e viszonyok „nagyon sérülékenyek, romlandók és múlandók és nagyon kis tartományban megfelelőek.

(...) A kis lakok tompa csendjében azonban néha még megtörténik, hogy egy-egy pillanatra – a zavaros háttér előtt – élesen kirajzolódik az egyetemesség hatalmas kontúrja.” Szalai András (ifj. Janáky Istvánt is idézve): Szent világiasság és rejtőzködő szépség in.: Poézis és forma – Terc Kiadó – 2011 – Bp. – 92. oldal

véglegesnek szánt felület alól. Az álmennyezet fényesre festett fémlemez, míg a padló ipari betonból készült. Az ipari hangulatot tovább erősítik a födémlehajlást csökkentő I acéltartók.

A ház alapfilozófiája talán a fürdőszobában érhető tetten leginkább. A szükség a legolcsóbb hófehér szaniterek, valamint a legolcsóbb, de még színes (kék) burkolócsempe megvásárlására ösztönzi a tulajdonost. Rossz esetben ebből sivár hangulat tudna kialakulni, itt viszont a shakerek puritanizmusának építészeti minősége tükröződik a cseh valóság szemszögéből nézve. Az egész házat ez a puritán gondolat hatja át, és az soha nem csap át sivárságba, habár annak határán mozog. Az építészek – esztétikai értelemben – játszanak a szemlélővel, viszont az összkép meglehetősen egységes és az alapfilozófia, még ha a klasszikus értelemben vett minőség határán mozog is, egyértelműen megjelenik. A szellemi háttér válik igazi értékévé és nem az anyagi befektetés.

Markéta Cajthamlová
Alena Budkovska
Šárka Holišová Šochová
Családi ház
Konárovice
2005

Racionális hagyomány

Elsőre kissé furcsának tűnhet a modernről a kulturális identitás tükrében beszélni, viszont, ahogy már a bevezetőben is volt róla szó, Csehország erős ipari ország volt és ma is az. Ennek és a polgárosodott társadalomnak köszönhetően gyökeret tudtak ereszteni az avantgárd modern mozgalom vívmányai, így mára a modern hagyománnyá vált. A következőkben a modern mozgalomból kinőtt, azt tovább gondoló és helyi identitást építő képviselőiről lesz szó.

A modern építészet és a technika hagyományáról már Mies van der Rohe is beszélt 1950-ben az Illinois Institute of Technology-ban tartott előadásában: *„A technika a múltban gyökerezik, uralkodik a jelenben, és a jövőbe mutat. Valódi történelmi mozgalom – egyike a kort formáló és kifejező nagy mozgalmaknak. Csak olyan súlyú dolgokhoz fogható, mint az emberi személyiség klasszikus felfedezése a görögöknél, a római hatalomvágy vagy a középkor vallásos mozgalmi. A technika sokkal több, mint módszer – önálló világot alkot. Mint módszer, majdnem minden téren az első. Valódi természetét azonban ott mutatja meg csak igazán, ahol minden mástól függetlenül, önmagában jelenik meg: például a gigászi mérnöki szerkezetekben. ... Valahányszor elnyeri a maga kifejlett formáját, az építészet szférájába emelkedik. Való igaz, hogy az építészet függ a tényektől, de valódi tevékenységi területe a jelentés tartománya.”*¹¹

Jan Víšek
Dr. J. Kudely villája
Brno
1926

¹¹ In: Kenneth Frampton: A modern építészet kritikai története – 2. kiadás – Terc Kiadó – Budapest – 2009 - 306-307. oldal

Hazánkhoz hasonlóan a modern mozgalom Csehországban is az 1920-as évek közepén kezdte el felforgatni mindazt az építészeti tudást, amit addig tudtunk az építészetről. Cseh földön ráadásul szimpatikusnak tűntek az épületeket gépként, egyszerű használati tárgyként kezelő felfogása, ami „ipari szépséget” jelentett elsősorban.

Minden modern cseh atyjának talán Josef Gočar-t tekinthetjük, aki kilépve az eklektika és az art nouveau kötelékéből, a premodern építészet mellett állt ki. Ebből jelentős alkotások születtek például Hradec Kralové-ben (gimnázium, templom) és a közelében fekvő Pardubice-ben (malomépület). Gočar felismerte az új kor vívmányait és egyben azt is, hogy a „gépkorszak” ki fog hatni az építészetre.

Gočar után már hamarosan elkezdődött egy meglehetősen ellentmondásos korszak (ugyanúgy, mint hazánkban). Az 1920 évek végétől felerősödtek az építészet megújítását, új alapokra helyezését szorgalmazó hangok, de ezzel egy időben még jelen voltak a nemzeti hagyományokra épülő irányzatok is. A nemzeti formanyelv keresése érthető reakció, mivel Csehország ekkor lépett ki a Monarchia elnyomásából, ám teljesen független nem lehetett, mivel összevonták Szlovákiával (Csehszlovákia).

A modern mozgalom fontos képviselői Jan Víšek, Jiří Kroha, és Bohuslav Fuchs. Fuchs volt talán kora egyik legfoglalkoztatottabb építésze, aki már saját korában megpróbálta a modernizmust „cseh nyelvre” fordítani.

A kortárs cseh építészet több irányból közelít a modernizmus felé. A modernt, mint divatot követőkön túl láthatunk az 1930-as éveket megidéző, tiszta forrásból építkező épületeket, és megfigyelhetők a modernen túl, azon túl lépve gondolkodó építészeti megnyilvánulások is.

Kamil Mrva architekti
Sorházak és családi ház
Ostrava
2008 és 2011

A modernt imitáló építészet két meghatározó példája a Kamil Mrva építésziroda által Ostrava-ba, Csehország iparilag fejlett sziléziai részén tervezett családi ház és társasházak. A családi ház helyén korábban egy építészetileg jelentéktelen, 1930-as évekből származó villa állt. A 2011-es felújítás során kiderült, hogy a villa tartószerkezete nagyon rossz állapotban van, ezért azt az alapokig vissza kellett bontani. Az építészek végül a ház radikális modernizációja mellett döntöttek, ami azt jelentette, hogy az alapozás által meghatározott konzervatív térstruktúrára, modern kinézetű házat terveztek. A megoldás ellentmondásos, ugyanúgy, mint a tömegalakítás, amely Jan Víšek Brno-ban 1926-ban felépült villájával mutat hasonlóságot. Meg kell jegyezni, hogy Víšek épülete, mint tiszta forrás, is felülbíráható, hiszen a modernista tömegalakítás az egységesítésen alapszik, így a tetőterazon lévő kis tetőfelépítmény ellentmond a modern építészet törekvéseinek. A Kamil Mrva építésziroda a forrás tisztaságát sem bírálja felül, és kritika nélkül imitálta Víšek épületét.

A szintén Ostrava-ban 2008-ban felépült lakóház csoportjuk is modern hagyományokat követ. A telepítést, a tömegalakítást, az anyaghasználatot és homlokzat szerkesztését a ráció irányítja. Érzelemmentes építészet, amit majd a lakók töltenek meg tartalommal. A telep szigorúságát némiképp oldja az autóbeállók és tárolók kicsit szabálytalan rendszerű, filigrán vasbeton szerkezete és maga a telepítés.

Az ARCHTEAM iroda sem lép túl radikálisan a modernizmus kötelékén, amikor 2000-ben megépítik sorházait Rudníkban. A sorházak telepítése merőleges az utcára, ezáltal a három ház udvarokat hoz létre, amelyekben privát és publikus zóna keveredik, hiszen az udvarok egyik oldala az egyik ház érkezési pontja, a másik oldalon a másik ház teraszai helyezkednek el. Talán az anyaghasználat hoz némi újdonságot azzal, hogy több felfüületet használnak az építészek és szálcement lapokkal burkolják a homlokzatokat.

ARCHTEAM
Sorházak
Rudník
2000

A cseh modern építészet helyi sajátosságai talán olyan példákban mutatkozik meg leginkább, ahol az anyaghasználat utal a cseh lakóház témakörben is említett szükség építészetére vagy éppen az ipari termelésből származó anyagokat emelnek be esztétikai szintre.

ARCHTEAM
Családi ház
Chrustenice
2012

Szintén az ARCHTEAM iroda munkája a 2012-ben Prága környékén, Chrustenice faluban elkészült úgynevezett „beton villa”. Az épület beton zsalukőből készült, amit őszintén, vakolatlanul hagytak az építészek. Az kiselemes építőanyagok ilyen didaktikus, demonstratív megjelenése Csehországban nem szokatlan megoldás, több épületen megfigyelhető. A hosszú alaprajzon a tartószerkezeti rendszer haránt irányban osztódik négy részre, ami a kert felőli homlokzaton jelenik meg leginkább. A zsalukő rasztere tovább erősíti a ház szerkesztett jellegét és egyben hozza a már többször látott ipari hatást. A zsalukő a belső térben is fedetlenül megmutatkozik a külső teherhordó falak mentén. A válaszfalakat az építészek a betonblokkokkal kontrasztba állították azok hófehérre festésével.

A DRNH építésziroda (vezető építészek: Antonín Novák és Petr Valenta) Brno-ban 2006-ban felépült társasháza (gondozói szolgálattal) a modern építészet zárt sorú beépítésben történő viselkedésére próbál választ adni. A teljes zárt sorúságot az épület szétdarabolásával érik el. A komplexum egyik része zárt sorúként működik, ami a szomszédos eklektikus háztól a nyitott lépcsőház perforált fémlemez burkolatával válik szét. A perforált lemez homlokzat után rögtön egy szürkére vakolt, szimmetrikus nyílásosztású tömeg jön, majd a zárt sorúság az utca sarkához közelítve szabadon álló beépítésben oldódik fel, amelynek tömegei az utcára merőlegesen állnak és rövid homlokzataikkal tartják az utca vonalát. A homlokzat szerkesztését a lakóterek szürke vakolata és szigorú ablakrendje, valamint a nyitott, oldalfolyosós közlekedők perforált fém homlokzatburkolata határozza meg. A perforált fém utalás a hűvös ipari anyagokra, amelyek teljesen összhangban állnak a homlokzati nyílásosztás nyers megjelenésével. A közlekedők külső és belső homlokzata különböző egymástól. A belső oldalon kisebb nyílásokra van igény, ezért az elaprózódás elkerülése érdekében a perforált fém homlokzatokon nagy nyílásokat helyeztek el az építészek, amik visszahozzák a vakolt homlokzatok nagyméretű nyílásainak léptékét.

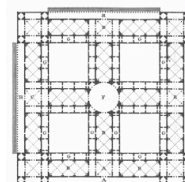

DRNH
Lakások gondozói szolgálattal
Brno
2006

A cseh építészet különleges irányzataként jelenik meg a premodernből kinövő racionalista építészet továbbgondolása. Racionalizmuson elsősorban az 1930-as évek olasz építészetét értjük¹², majd az Aldo Rossi által körvonalazott európai posztmodern építészetet. Csehországban ez az irányzat a modernizmussal szorosan összefügg, ám sokszor csak a részletképzésre terjed ki, és nem az egész épület egészére. Alena Šramková építészetében a szerkesztettség olyan hatásokat ér el, amellyel a racionalizmus nem is elsősorban a modernhez köthető, hanem még korábbi építészettörténeti korszakokhoz. Šramková az olasz és svájci racionalisták épületeivel összemérhető munkái mellőzik a helyi kulturális identitás hangulati elemeit, ugyanakkor jó bevezető lehet, egy a modern utáni építészet alternatívájának bemutatásához.

A Prágai Műszaki Egyetem építész karának épületét (Alena Šramkova, Lukáš Ehl, Tomáš Koumar) az egyetemi kampusz 1960-es, 70-es években épült intézményeinek rendszerében kellett elhelyezni. Az épület alapstruktúrája a kockából indul ki, amit alaprajzilag négy négyzet alakú részre osztottak a tervezők, amiből hármat tömegként, egyet pedig üres térként értelmeztek. Az üres tér az építész kar épületének külső előtereként szolgál. Az épületet a fenn maradt három négyzet közepén kialakított három köré szervezték, majd a kialakult melléktereket (szobákat) tovább osztották. A szerkesztési rendszer olyan klasszikus építészettörténeti emlékeket juttathat eszünkbe, mint Jean-Nicolas-Loius Durand Ideális Múzeum terve, ezért mondható az, hogy Šramkova és követőinek építészetének alapjai valójában korábbiak, mint a modernizmus. Azaz a modernizmussal nem biztos, hogy újramezdődött az építészet.

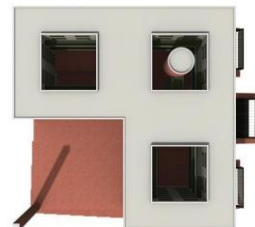
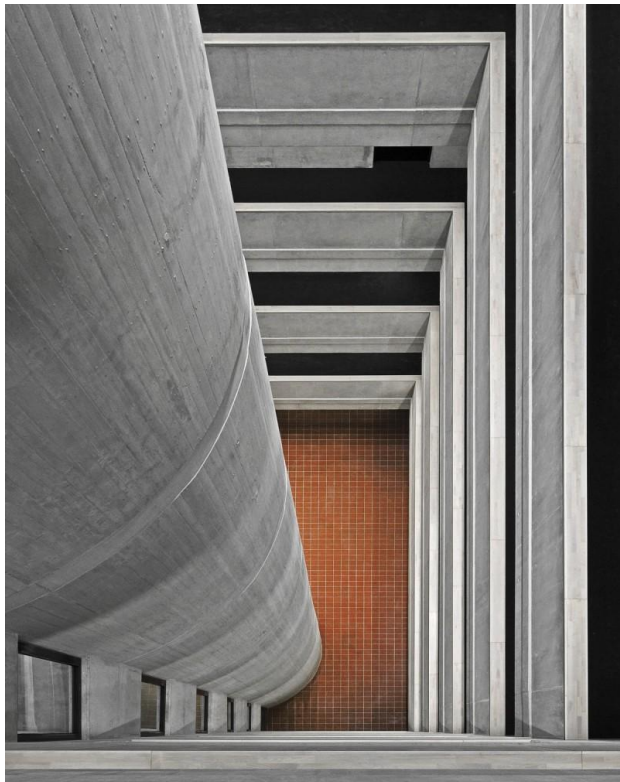

Alena Šramkova
Lukáš Ehl
Tomáš Koumar
ČVUT – Építész Kar
Prága
2010

¹² „A Gruppo 7 (A hetek csoportja) racionalista csoport tagjai – Sebastiano Larco, Guido Frette, Carlo Enrico Rava, Adalberto Libera, Luigi Figini, Gino Pollini és Giuseppe Terragni építészek – a Milánói Műszaki Egyetem elvégzése után a Rassegna Italiana című folyóiratban léptek fel. Fő törekvések az olasz klasszicizmus nemzeti értékei és a gépkorszak szerkezeti logikája közötti új és minden korábnál racionálisabb szintézis megvalósítása volt. (...) A csoport ugyanakkor nagy érdeklődéssel figyelte a Deutsche Werkbund és az orosz konstruktivisták műveit is. A gépkorszakért való lelkesedés dacára a Gruppo 7 sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a hagyományok újraértelmezésére, mint magára a moderniségre. 1926-ben például meglehetősen kritikusan nyilatkoztak a futuristákról:

„A korai avantgárdot a kimódolt lendület és a terméketlen, romboló szenvedély, a jó és rossz elemeinek vegyítése jellemezte; a ma fiataljait viszont a világosság és a bölcsesség iránti vágy vezérli... Világossá kell tenni, hogy mi nem kívánunk szakítani a hagyományokkal... Az új építészetnek, az igaz építészetnek a logika és a racionalitás közti szoros kapcsolat eredményének kell lennie.” Kenneth Frampton – In.: A modern építészet kritikai története – 2. kiadás – Terc Kiadó – Budapest – 2009 - 268-269. oldal

Az építész kar három udvarának képe egységes ugyan, viszont részleteikben mindegyiknek külön identitása van. A különböző udvarokba, különböző geometrikus elemek (lépcsőházak, lelátók) kerültek, amik segítik az épületen belüli tájékozódást. A belső terekben lévő látszóbeton minőségre, már Šramkova kézi rajzai is utaltak a tervezés során, a hatást viszont a megépült intézményen is maradéktalanul érezni lehet. Az épület szigorúan szerkesztett rendszerét a folyosós udvarok belső falainak színe, valamint a bútorok színe oldja. A külső megjelenést, a már többször látott szimmetrikus, racionális rend uralja és ezt a hatást a Šramkova által kedvelt téglaburkolat tovább erősíti. Az épület előtti nagy tér is ugyanezzel a téglával van burkolva, és ezt a teret néhány lépcsőfok választja el a környezetétől, ezzel tovább erősítve az épület klasszikus építészetéhez való visszacsatolását.

Alena Šramkova
Lukáš Ehl
Tomáš Koumar
ČVUT – Építész Kar
Prága
2010

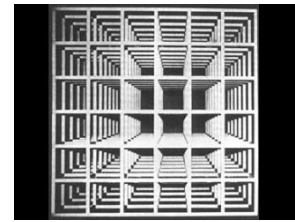
HŠH architekci
Családi ház (épülőben)
Beroun
2004

A témakör összegzéseként a HŠH építésziroda (Petr Hájek, Tomáš Hradečný, Jan Šépka) Beroun faluban felépült családi háza szolgáljon. Az iroda eddigi munkái változatos képet mutatnak, ám legtöbbjük a kísérletezéstől sem mentes építészeti habitust tükröznek.

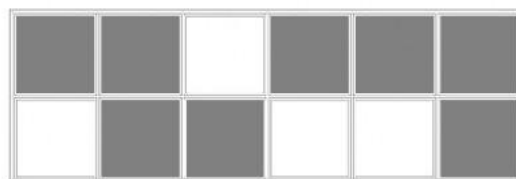
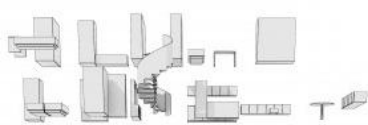
Beroun egy Prága szomszédságában lévő település, amelynek építészeti arculatát főként a populáris „szakmai” folyóiratokban lévő családi házak határozzák meg. A HŠH iroda alapállítás az volt, hogy nem akarnak ehhez a környezethez semmilyen módon igazodni, attól inkább elfordulnának. A megoldást egy olyan épület megtervezése jelentette, amely nem a környezete rendszerén alapszik, hanem saját térrendszerteremt, és felfogásában főként az olasz „autonóm építészeti” hatása tükröződik.¹³

A ház alapstruktúráját egy 3 x 3 x 3 méter élhosszúságú kocka acél vázszerkezet jelenti, amelyeket egymás mellé, illetve fölé helyezve alakult ki a családi ház tömege. Ott, ahol kellett, a vázszerkezetet előre gyártott vasbeton panelekkel töltötték ki, miközben az acél szerkezetet a külső és a belső terekben is visszaköszön. A homlokzatok szerkesztettségét is az alapstruktúra határozza meg.

¹³ „Az építészet határainak újrafogalmazásában két páratlanul nagy hatású tanulmány játszott úttörő szerepet: Aldo Rossi *L'architettura della città* (A város építészete, 1966) és Giorgio Grassi *La costruzione logica dell'architettura* (Az építészet szerkezeti logikája, 1967) című művei. Rossi arra mutatott rá, hogyan határozzák meg a megszokott épülettípusok az időben kibontakozó városi formák morfológiai szerkezetét. Grassi viszont az építészet elengedhetetlen kombinációs és kombinatorikai szabályainak – egy olyan belső logikának – a megfogalmazására tett kísérletet, amelynek révén eljutott saját, erősen visszafogott kifejezőmódjához. Bár a mindennapi szükségletek kielégítését mindketten kiindulópontnak tekintették, mégis szembefordultak a forma követi a funkciót elvvel – az ergonómiával –, és kiálltak az építészet viszonylagos autonómiája mellett.” Kenneth Frampton – In.: A modern építészet kritikai története – 2. kiadás – Terc Kiadó – Budapest – 2009 – 385-386. oldal

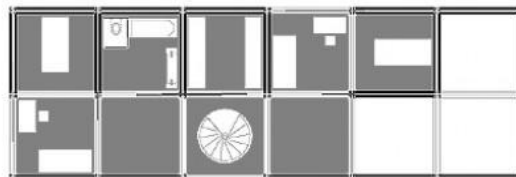

HŠH architekti
Családi ház
Beroun
2004

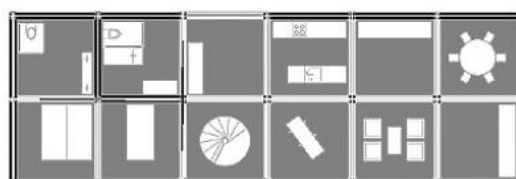
7	10	2	10		
7	8	2	3	3	3

FRONT VIEW

8	9	11	7	8	
7	10	2	10		

FIRST FLOOR

9	6	1	4	3	5
7	8	2	3	3	3

GROUND FLOOR

Fontos, hogy a háznak nincs kitüntetett homlokzata; minden homlokzat egyenrangú. Ezt nyilvánvalóan az öntörvényű, saját belső rendszer és az arctalan környezet indokolja. A külső megjelenés akkor a leghomogénebb, amikor az ablakok előtt árnyékolóként szolgáló vászonrolókat is leengedik.

A ház szerkezet karakteres és egyben rendkívül agresszívnek hat a jövőre nézve, ám két álláspont áll egymással szemben, amikor fenntarthatóságról beszélünk. A HŠH iroda által felvetett megoldás alapja a hosszútávon való gondolkodás. Egy téraszter, egy szobát, egy egységet jelent, és az egységek funkciója változhat az idő során, de a ház alapszerkezete, és alapmegjelenése nem. Ez teljesen szemben áll azzal a felfogással, ami a „nagyterű” házakban látja a jövőt, ami azt jelenti, hogy funkció- vagy igényváltáskor a ház belső lényege is megváltozhat; a belső tereit a funkciók helyiségiigénye határozza meg. A HŠH családi háza az állandóságot kívánja megjeleníteni, és a modernizmussal szembe megy: már nem a funkció határozza meg a formát, hanem a forma a funkciót, úgy, mint ahogy azt sok évszázadon keresztül láthattuk a modernizmus beköszöntése előtt.

HŠH architekta
Családi ház
Beroun
2004

Természetes innováció

Csehország faépítészetéről beszélni túl általános lenne, ezért inkább egy kísérletező kedvű építésziroda, az e-MRAK munkáin keresztül kerül bemutatásra a faépítészet jövőjét kutató irányzat. Az iroda radikális látásmódja szinte az összes munkájukon megjelenik; gondolataikat néhány évvel ezelőtt Természetes építészet című rövid esszejükben fogalmazták meg, amelynek az eredménye egy 12 pontból álló összegzés, amely összefoglalja építészetük lényegét.

Az első pont a *diverzitás*, amely a természeti és társadalmi (civilizációs) sokféleséget jelenti számukra; a rendszer többértelműségét a monokultúrával szemben. Az életben és a természetben egyszerre van jelen a káosz és a rend, és e kettő arányát egy rendszerben az *entrópia* szinttel írhatjuk le. A természetesen nőtt város közelebb áll az emberhez, mivel annak entrópia szintje közelebb áll a természeteshez. A természet legnagyobb csodáinak a kialakult *felületeket* (interfészeket) tartják, amelyek ház és természet, külső és belső analógiáit adják. Az épület és a természet kölcsönösen tud pozitívan hatni egymásra, tehát az építés nem egy szükséges rossz, ezért az épület és a természet között *szimbiózis* áll fenn. Ez a szimbiózis az épület határoló felületein látszik majd meg leginkább, ezért fontos, hogy az „*épület bőre*” *intelligens* módon viselkedjen a környezet változásaira. Tökéletes terv nem létezik, és az épületnek mindig, mindenkor készen kell állnia arra, hogy más helyzetekre is *adaptálható* legyen. A tervezési módszertan a kísérletezésre épül (egy új építészeti kor hajnalán), aminek alapja a *szabadság*. Az anyaghasználatot elsősorban a *természetes anyagok* határozzák meg, mivel közelebb állnak az emberhez, és természetes módon is viselkednek (öregednek). Mint ahogy egy növény is a számára legfontosabb energiaforrásokat gazdaságosan hasznosítja, úgy kijelenthető, hogy környezettudatos épület nem létezik *gazdaságosság* nélkül. Minden élő organizmus kihasználja a környezetben lévő *energiaáramokat*, és ez nem lehet másképp az építészetben sem. Az épület természetes életciklusa olyan, mint az élőlényké, először *feltűnik*, majd *él* (működik, használják), és a végén *eltűnik*, még hozzá úgy, hogy nem hagy maga után olyan anyagot, amely károsíthatná a környezetet. Az *épület* az építészet lényege, ezért fontos, hogy a természetes épület pontosan és magas minőségben öltön testet.¹⁴

e-MRAK
Pajta (terasz)
Krňany
2006

¹⁴ www.e-mrak.cz (TEXTS menüpont alatt – cseh és angol nyelven elérhető a manifesztum teljes változata.)

Az e-MRAK Krňany-ban felépült pajtája, amely egy családi ház kerti pihenő pavilonjaként funkcionál, jól tükrözi az iroda alapfilozófiáját. Az építmény alapvető építőanyaga a fa, amely lécek, gerendák és lamellák formájában jelentik meg. A szerkezeti logika, a keretvázon túl, a gravitációra épít. Analógiaként a farakás jelenik meg, ezért annak mintájára, a fa alaptulajdonságait kihasználva, a lécek egymás fölé rakásából létre jön a ház. A fa csomópontok, csak a legszükségesebb helyeken vannak csavarozott kötéssel ellátva, egyébként az egész építmény a lécek egymásra szorításának elvén nyugszik. A szerkezetet acél sodronyok merevítik. Az épületnek alapozása nincs, és lábakon áll, hogy ne avatkozzon be túlzott mértékben a természet rendszerébe.

e-MRAK
Pajta (terasz)
Krňany
2006

e-MRAK
Családi ház
Slavonice
2007

Kísérleti építészetről lévén szó, talán szokatlannak hangzik, hogy a következő példa olyan épület, ellentétben a krňany-i pajtával, amelyeknek épülettől elvárt funkciói vannak (fűtésigény, nedvességmentesség, huzatmentesség). A Slavonice-ben felépült családi ház a pajtának a továbbgondolásaként értelmezhető. Az alap vázszerkezet és a csomópontok már ismerősek, ugyanakkor a kettős rétegű homlokzat létjogosultsága vitatható. Az épület D-i homlokzatán az üveg és az előtte megjelenő árnyékoló lamellák dominálnak, amelyekkel különleges hatást sikerült elérni. Ez a se nem teljesen áttört, se nem teljesen tömör felület, nyit a természet felé, és egyben véd a széltől és a nyári erős napfénytől. A D-i homlokzat felőli nagy üvegfelületek révén a téli napsugárzás üvegházhatást okozhat a házban, és így az alapfilozófia egyik eleme, az energiaáramok kihasználása, értelmet nyer. Az épület másik oldala tömör lett, itt nem helyeztek el nyílásokat az építészek. Kiemelhető még az épület arányos mérete, és a gazdaságos alaprajz, valamint formai megjelenése (lábakra állítás, alacsony hajlású tető), amely minden ízében az ideiglenességre utal.

e-MRAK
Erdészeti központ
Pátek
2010

A másik kötött funkcióval rendelkező épület a Pátek-ben felépített erdészeti központ, amit pályázat útján nyert az e-MRAK. A pályázati tervben lévő programot az iroda felhízalta és kísérletként fogták fel az épületet, amelynek a megvalósulási költségei így megtöbbszörözödtek. Önmagában már ez a tény ellentmond az iroda 12 pontjában megfogalmazottaknak. A kísérlet sajnos nem lett sikeres, mivel az épületnek a nagy része egy üveg-lamella szerkezetű napcsapda, amivel állítólag többet veszített, mint nyert az építető-üzemeltető. A rossz működést még tovább fokozták a későbbiekben megjelenő szerkezeti problémák az acél-üveg-fa csomópontok körül. Mára teljesen világossá vált, hogy az épület rosszul működik, nem felel meg a tőle elvárt követelményeknek. Az e-MRAK építésze tehát néha mellékvágányra fut, mivel a kísérletezés kockázattal jár, aminek ebben az esetben sajnos az üzemeltető látta kárát.

e-MRAK
Kilátó
Maxov
2006

Az innovatív cseh faépítészet olyan esetekben tudott leginkább sikeres lenni, amikor nem épülettől elvárt funkciókat kellett ellátnia az objektumnak. A maxov-i kilátó didaktikus módon jeleníti meg a rakottság elvén működő faszerkezetet¹⁵, amelynek külső falai lamellaszerűek, a belsejében pedig felsejlik spirálisan felfutó lépcső. A lépcső egyébként az építmény fő funkcionális eleme (az út a magasba) és egyben a fő merevítő szerkezete is. A folyamatosan felfelé csavarodó lépcső egyes fokai kilógnak a szerkezetből, amik a laikusok számára is segít megérteni a szerkezet működését.

Az e-MRAK által képviselt természetes építészetnek nem elsősorban az anyaghasználat az alapja, hanem magát a természetet számukra körülölelő misztérium, illetve az abban való otthonos létezés vagy „lakozás” élménye.

„Natura minimum petit, írja Seneca. A természet csak a legkevesebbet kívánja. Szinte mindenről gondoskodott. A hiányokat, melyeket meghagyott, mondja Arisztotelész, átengedte az embernek, hogy kitölthesse. Az ember csak azt teszi, ami számára a természettől adott. (...) Szinte semmi újat nem kell feltalálni, ha a természet mintákkal szolgál, melyeket csak utánozni kell: például a barlangokat, fészkeket, lombosátrakat az építészetben. Ezért építeni nem olyan fontos, mint lakozni; mint világpolgárrá válni, a világban, a természetben berendezkedni. Aki benne él, annak mindene megvan, ami szükséges; szinte minden.”¹⁶

e-MRAK
Kilátó
Maxov
2006

¹⁵ A kilátó építéséről készült film elérhető a www.youtube.com-on (keresőbe: Martin Rajnis, innen pedig elérhető az e-MRAK „youtube” oldala). A videó pontos címe: e-MRAK - časosběr věž Scholzberg

¹⁶ Hannes Böhringer: Sweet nothing – in.: Daidalosz vagy Diogenész – Terc Kiadó – 2009 – 66. oldal

Bohém nyugalom

Egyre népszerűbb téma a világban a főleg fiatal energikus építészirodák által képviselt kis építmények tervezése. A közelmúlt cseh építészetében többször láthatunk meztelenül tóba ugráló embereket egy közsaunából kilépve, ezzel is felhívva a figyelmet az apró építmények szerepére. Maga az életérzés is szorosan kötődhet Csehországhoz, mely főleg az irodák által közölt bohém sajtófotókon keresztül mutatkozik meg nemzetközi porondon.

Csehország legkisebb házai elsősorban a helykeresésnek és az efemer építészetnek a szimbólumai lehetnek. Ha mélyebbre ásunk a témában, akkor a kunyhó, a menedék összegezve a megnyugvás helyei lehetnek általában a természet ölelésében. Hannes Böhringer, német filozófus erről így ír: *„Így áll szemben egymással a gnosztikus viláidegenség és a filozófiai világpolgárság, és vetnek árnyat a házra. A filozófus elől eltakarja a kilátást a csillagos égre, a világra. Ezért kell a háznak a lehető legegyszerűbbnek, a védelem és a nyugalom funkciójára redukálnak lennie: egy meleg szoba (Descarters) vagy még kevesebb, lombból és levelekből álló burok: az őskunyhó. Minél inkább eltávolodik a funkcionális ideiglenességtől, annál inkább kell megjelenítenie egyszerűségében a világot. A négy fal, amelyek közt a filozófus szállást vesz, számára „a négyesség egyszerűségévé” válik. A konstrukció szimmetriája jelenvalóvá teszi számára a világ láthatatlan mértékét és megismerését. Ebben a meleg szobában mindenkor menetkés. Ezért is képes hosszú ideig kibírni.”*¹⁷

A DK-morvaországi Trojanovice faluban a bányászat kedvezőtlen hatásai ellen demonstrál a Kamil Mrva építésziroda által tervezett harangláb és a hozzá kapcsolódó menedékhely. Az irodát egy civil szervezet kérte fel, hogy tervezzen egy „kis felkiáltó jelet” a Trojanovice-ben lévő festői tájba. Az épület házszerű megjelenése túlfomált és aránytalan a méretéhez képest, ami nagyban igaz a mellette lévő haranglábra is. A formálás esetlensége az építészet alapjaihoz nyúl vissza, ezért nem elég tárgyyszerű az építmény, azaz a felkiáltójel hatás kevésbé tud érvényesülni. Az eredeti szándékon túl azonban jó menedékhelyként működik, valamint irányultságával kiemeli a környező táj szépségét.

Kamil Mrva architekti
Harangláb
Trojanovice
2010

¹⁷ Hannes Böhringer: Bungoló – in.: Daidalosz vagy Diogenész – Terc Kiadó – 2009 – 15. oldal

Az ilyen XXS építmények egyik jellemzője, hogy az építészek maguk építik fel őket. Ez a felfogás túlmutat az építészetben, mivel az építész képzőművésszé válik, a gondolatai közvetlenül manifesztálódnak az anyagban, úgy hogy nem vesz igénybe külső segítséget. Továbbá jellemző, hogy a kis építmények formanyelve általában a végletekig leegyszerűsített, így egy ősi művészet körvonalazódik, ami az építészet alapjaihoz vezet vissza. *„Az építészet művészet, mely az utánzásban rejlik, hozzávetőleg mint a festészet, a szobrászat, a zene és a költészet. A különbség csak annyi, hogy e művészetek közül néhányat a modellt a természetben maga előtt találja, csak ki kell nyitnia a szemét és megfigyelheti a környező tárgyakat, hogy másukat elkészíthesse.*

Az építészet előtt nem áll ilyen modell. A természet nem kínál házakat, hogy másukra az építőmester megépíthesse a magáét. De ha neki nem is adatott modell mindjárt a természettől, adatott mégis másvalami, ami az ember alkotott, midőn az iparkodás első lakása építésére tanította. A mesterkéletlenül egyszerű kunyhóban testesül meg a természetes építészet és egyben a modell az építészet szépségéhez.”¹⁸ Írja Francesco Milizia, olasz művészettörténész.

Mjölki architektúra
Közsauna
Liberec
2010

¹⁸ Aldo Rossi: Építészet a múzeumoknak – in.: Moravánszky Ákos, M. György Katalin: Monumentalitás – Terc Kiadó – 2006 – Bp. – 154-155. oldal

A Mjolk építésziroda Liberec-ben lévő közsaunáját egy éjszaka alatt építette fel akciószerűen, illegálisan. Az építmény Liberec egyik parkjában lévő tavon helyezkedik el régi, nem használt betonlábakra ültetve. A funkció tökéletes választásnak bizonyul, ha összevetjük a már fent leírtakkal. A szaunázásnak stresszoldó hatása van, ezért a megnyugvás egy lehetséges módjaként értelmezhető. A tó közepén, szigeten, elhelyezkedő építményt csónakkal vagy beúszva lehet megközelíteni; hátra hagyva a szárazföldi gondokat. Amikor elértük a helyet, fel kell mászni a beton lábakon álló szaunához. A szauna megjelenése egyszerű, minden fölöslegtől megszabadított fehér kubus, amely alapvetően fából készült. A tömeget olyan kiegészítők teszik izgalmassá, mint a mentőmellény piros-fehér színe a bejárat mellett, vagy egy kis növény a szintén fehérre festett kis terasz szélére helyezve. A szaunázás közben megnyugszunk, majd ha végeztünk kilépve a kis kunyhóból, a vízbe ugorhatunk, hogy lehűtsük a testünket. A hely és a funkció kitűnően egymásra talált, és minden öncéltól mentesen egy kiegyensúlyozott műtárgy-építmény jöhetett létre.

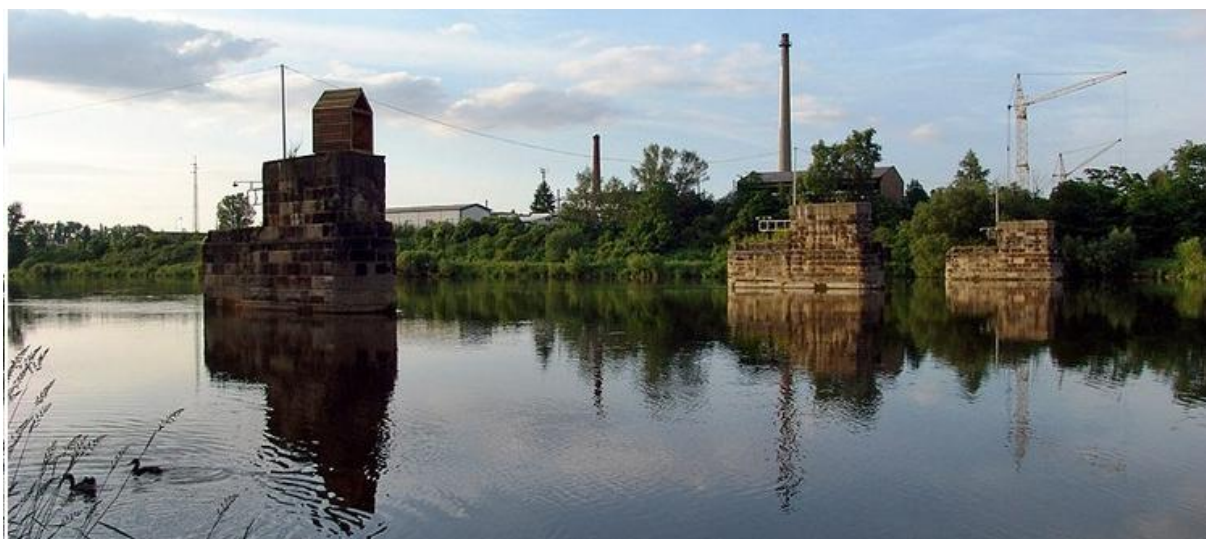
Mjolk architekti
Közsauna
Liberec
2010

Az XXS témakör egyik legismertebb építészirodája a H3t (vezető építészek: Viték Šimek és Štěpán Řehoř), akik kis munkáik ellenére kiérdemelték a tisztelet hazájukban és nemzetközi szinten is. Olyan nem mindennapi feladatokkal is foglalkoznak, mint a kerti árnyékszék problematikája. Régi időkben ez a funkció a családi házakon kívül helyezkedett el a kert végében, közel a természethez. A H3t olyan helyekre épített ilyen közszolgáltatásokat ellátó kerti árnyékszékeket, amelyek ugyan eldugott, rejtett helyen vannak, mégis gyönyörű kilátás nyílik bentről a tájra, vagy éppen a városra. Legextravagánsabb ilyen munkájuk az úszó árnyékszék volt, amit egy tavon helyeztek el.

Kralupy nad Vltavou Prágától nem messze a Moldva folyó mentén elhelyezkedő kis falu, amelynek egyik hidját a háború alatt felrobbantották. A híd kőpilonjai azóta is állnak, és szomorúan állítanak emléket a tragédiának. A H3t a pilonok egyikét egy saját készítésű teaházzal egészítette ki, amely a tengelye körül forogatható, így a használója a neki tetsző tájkép felé irányíthatja. Fontos kiemelni, hogy ugyanúgy, mint a Mjölk iroda liberec-i szaunája a tavon, ez az építmény is egy mesterséges tájképi elemet választott ki hordozójául. Ráadásul egy elveszett „tájperspektívát”, a hídon átkelés hiányát próbálja pótolni. Filozófiai szempontból is közel áll a Mjölk szaunájához, mert itt is be kell hajózni és fel kell mászni a pilonra, hogy elérjük a teaházat.

H3t
Teaház
Kralupy nad Vltavou
2010

H3t
Teaház
Kralupy nad Vltavou
2010

H3t
Lebegő szauna
Obřiství
2010

A helykiemelés és a felkiáltójel szerep talán a legerősebben az Obřiství-ben megvalósult ipari műemlékként számon tartott gátra, acélsodronyokkal felakasztott szaunában jelenik meg. A szerkezeti logika a szokásostól eltérő, az építmény nem a talpán áll, hanem lóg a folyó felett. Az anyaghasználat kiemeli a lebegő építmény esetlenségét: falécek, OSB lapok és átlátszó műanyag fólia veszi körbe a használót. A szauna egész lényében érződik az ideiglenesség és a súlytalanság.

Mesterkéletlen réteg

A rekonstrukciós munkák identitása kettős, mivel egyrészt a regionális kultúra, másrészt a felújítandó épület szolgál a tervezés alapjául. A tervezési megközelítések között általában a meglévőségek kezelése szolgáltatja a legnagyobb különbségeket. A rekonstrukciók során mindig alapkérdés, hogy mennyit és mit szabad elbontani? Ám még akkor rétegek jönnek létre a felújítandó épületen, ha az esetleges bontások során, annak hangulata sérül. E témakör vizsgálata során a bontás-építés mértékének helyes arányainak a megtalálása, illetve a kulturális, regionális háttérre reagáló példák felkutatása és elemzése a cél.

A HŠH építésziroda Mnichovice-ben tervezett rekonstrukciója, ami egy 1930-as évekből származó lakóépület átalakításával jött létre. A „ház egy ablakkal” fantázianevű projekt lényege, hogy az régi épület belső tereit ki szeretnék volna nyitni déli irányba, annak érdekében, hogy az épületnek jobb kapcsolatai legyenek a kert felé. A beavatkozás során a felújításban érintett homlokzat mögötti funkciók is változtak, mivel itt egybenyitották a nagy teret. A felújítás a homlokzatot mindössze annyiban érintette, hogy hatalmas üvegfalat vágtak az addig alapvetően zárt falra. A megoldás olyan szempontból ellentmondásos, hogy az épület alap karaktere így teljesen megváltozott, azonban használhatóbb és fényesebb belső terek jöttek létre. Az új réteg egyértelműen látszódik a házon, viszont inkább a régi és új összefésüléséről beszélhetünk, mint a kontraszt kihangsúlyozásáról. Kontraszt nagyon halványan, sőt talán bizonytalanul jelenik meg az épületen. A nagy üvegfal arányai és csomópontjai teljesen idegenek az eredeti épület alaptermészetétől. A belső térben a korábbi példákon is már látott OSB lap jelenik meg bútorok formájában, amelyek egyértelmű réteggként értelmezhetők a régi épületben. Talán ez a megoldás sokkal inkább sikeresnek mondható, mint a homlokzati fal ilyen nagymértékű átalakítása.

HŠH
Ház egy ablakkal
Mnichovice
2003

A bontás-építés aránya a Kamil Mrva építésziroda bilovice-i mmcité cégnek tervezett központján is kritikus pontként jelentkezik. A helyszín egy régi TSZ sertéstelep, ahol régi épületeket alakítottak át a játékos hangvételű városbútorokat tervező és gyártó mmcité számára. A meglévőségek építészeti minősége a legigénytelenebb kategóriába tartoztak, és az építészek úgy döntöttek, hogy a túlzott érzékenység talán nem a legjobb út a felújítás tervezése során, ezért szinte a felismerhetetlenségig átalakították a régi épületeket. A bontás mértéke túlhaladt egy határt, amivel a régi épületek teljesen elveszítették az identitásukat. Azonban egy ponton mégis sikerült jobb irányba terelni az épületről alkotott összképet. Az igénytelen építőanyagok non-standard jellegű használata elsősorban a cég filozófiájához kötődik, mondhatnánk a cég identitásához. A hőtükros párazáró fólia külső homlokzatburkolattá válik, az OSB lap falburkoló elemmé, az álmennyezet befejezetlenül hagyott burkolata mögül kilátszanak a bordák, az irodákban műfüvön lépkedhetünk. Mivel az épület egyik funkciója, hogy bemutassa a cég által tervezett és gyártott bútorokat, az építészek az irodaházat az építőanyagok bemutatóházaként értelmezték át, amely hozzájárul az mmcité laza életszéméletének demonstrálásához.

Kamil Mrva architekti
mccité központ
Bilovive
2009

Az előzőleg bemutatott példával szemben Lucia Kavanova Lipice nad Sázavou-ban megvalósult nyaralórekonstrukciója az építészeti szépséget próbálja előtérbe helyezni. A meglévő értékek ebben az esetben sokkal nagyobb becsben lettek tartva. Kavanova annyit bontott, amennyit feltétlenül szükséges volt. A régi épület faszerkezetei rossz állapotban voltak, így ezeket eltávolították. Ezzel maradtak a széles, masszív kőfalak, amelyen még az ablaknyílásokhoz sem nyúltak. A rekonstrukció alapfilozófiája a továbbépítés, amely anyagi és szellemi értelemben értendő. A kőfalakat felfelé építették tovább, a régieket letisztították, ezzel létre jött egy szinte észrevehetetlen kontraszt a különböző életkorú anyagok között. Kavanova nem törekedett arra, hogy az átalakult rész markánsan eltérjen a régitől, sokkal inkább az épület történetének a folytatása volt a célja. Az így átalakult épület nem vált foltozott szoborrá, hanem áttervezője normalitásának köszönhetően megmaradt annak, ami régen is volt: ház.

Lucie Kavanova
Családi ház
Lipnice nad Sázavou
2005

Az UAX design tárgyakkal foglalkozó cég központja Bernartice nad Odrou faluban található, ahol a Kamil Mrva építésziroda 2007-ben kapott megbízást egy régi fatelep egyik épületének átformálására és bővítésére. Az építészek a régi épületet a mellette lévő kis kápolna felé bővítették, majd a bővített szárny és az eredeti épület ugyanazt a „bőrt” kapta. Az egész épület gyalumatlan tetőlécekkal fedték, miközben a rések között még finoman átsejlik a régi épület homlokzatának sűrű-piros vakolata, amellyel semmi nem történt az átformálás során. Az új réteg kapcsolata a régivel leginkább a hátsó udvarban lévő lépcsőn látszódik, amelyet kikerült a felújítás és megmaradt régi kopottságában. Az új réteg annak ellenére mutatja nagyon szépen ennek a témakörnek a lényegét, hogy az elrejtje a régit. Mint ahogy a régészek sok esetben a föld alatt lévő emlékek visszatemetése mellett foglalnak állást, úgy a Kamil Mrva iroda is inkább az elfedést választotta, miközben, ha közel lépünk a házhoz, érezhető a meglévőségek jelenléte, ugyanúgy, mint a föld alatt lévő romoké.

Kamil Mrva architekta
UAX központ
Bernartice nad Odrou
2007

Közömbös test

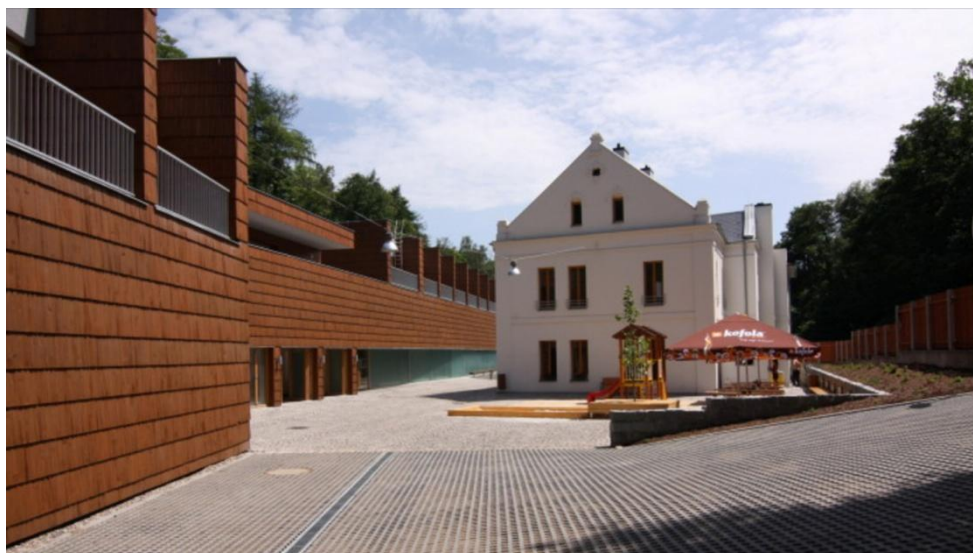
A felújítási munkák egyik másik irányvonalába tartoznak azok a rekonstrukciók, ahol a meglévőségek kiemelését új elemek létrehozásával érik el. Nem egyszerűen új rétegről van szó, egy adott épületen, hanem benne vagy a közelében helyeznek el új téri elemeket, amelyek segítik a régi érték jobb megértését.

Olomouc érseki múzeuma az egykori egyházi palotában kapott helyet, amit a HŠH építésziroda újított fel és bővített ki. A régi terekbe új téri rétegek keletkeztek, amik parazitaként viselkednek. A paraziták nem csak a belső tereket, de a külsőket is gazdagítják, miközben jól látható kontraszt keletkezik a régi és az új elemek között. Az új fekete, bútorszerű elemek megjelenése semleges és egyszerű, ezzel képesek feszültséget is teremteni olyan terekben, amelyekben szinte teljesen kitöltik a régi teret, vagy ahol fiókos dongaboltozatok alá kerülnek. A megoldás nem elsősorban a kulturális identitás tükrében értékelhető, ezért főként e témakör bevezetéseként szolgál.

HŠH architekti
Érseki múzeum felújítása
Olomouc
2000-2006

PO architekti
Rekreációs központ
Chumutov
2012

A cseh-német határon húzódó Érchegység lábánál található a kedvelt kirándulóhely Chumutov, ahol a PO építésziroda egy rekreációs központ tervezésére kapott megbízást. A terület a XIX. században szögygyárként funkcionált, viszont a hely már akkor is igen erős turisztikai potenciállal bírt, ezért hamarosan egy fogadó is épült. Ezt a régi fogadóépületet emeli ki az új épület lényyszerű tömege. A komplexum alapvetően két részből áll: az meglévő történelmi értékkel bíró fogadóépületből és az erdő mentén húzódó új hotelszárnyból. Az új épületben sportterem, pihenőszobák, szauna és hotelszobák vannak, a régi fogadóban lett elhelyezve az étterem, kávézó és magas igény szintű apartmanok. Az építészek felismerték a hely határszerűségét és átmentet szerettek volna képezni az új épülettel az erdő és a város között, és egyben háttérrel adni a régi épületnek. Formaalkításában az új épület mellőzi az építészet alapvető elemeit, megpróbál tárgyyszerű maradni. A homlokzat külső síkjától mélyen betolták a klasszikus ablakokat, hogy az épület szűkszavú, egyszerű részletekkel építkező homlokzatai nagyobb hangsúlyt kapjanak. Ezzel a megoldással megfelelően homogén háttérrel kapott a régi fogadó, amit viszont teljesen felújítottak az eredeti állapotának megfelelően. A régi és az új folyamatos kommunikációban áll egymással: Az új ház belső tereiből és teraszairól mindig megjelenik a régi épület látványa. Az identitás kérdése elsősorban az anyaghasználatban jelenik meg. Az építészek, a Csehország népi építészetében is megjelenő, fenyőfa zsindellyel burkolták az új épületet, ami ebben az esetben, modern formában látható. A fa öregedésével az háttérként szolgáló épület még inkább egyé tud majd válni a természettel, így elmosódik a határ az erdő és a város között. Kiemelkedő az a szemléletmód, ahogy egy viszonylag nagy funkcionális programot teljes egészében, a maga igazságában és arányaival, megterveztek az építészek, és az anyag öregedésével számítva próbálták azt egyszerre a természetbe és a városba integrálni.

A rétegek a térben az előző példánál szabad térben jelentek meg, a Kamil Mrva építésziroda Kojetín-be tervezett UAX stúdióháza viszont köztes helyzetben jött létre. A kis falu egyik olyan telkét kapta meg az iroda, ahol már állt egy elpusztult épület néhány kőfala. A kőfalak közé, a dél-morva egyterű népi lakóház interpretációja került. A történeti tipológia egy fém-üveg dobozként lett átértelmezve és aktív párbeszédet folytat a kőfalakkal, amelyekre vékony falábakon lebegő alacsonyhajlású tetőt helyeztek, hogy megvédje a fém-üveg dobozt az időjárás viszontagságaitól, valamint hogy létre jöhessen a belső tér kitérítésére szolgáló terasz. A belső térben különleges látványt és hatást értek el azzal, hogy az üvegfalak a kőfalak mögött is elfutnak, ezzel is kihangsúlyozva a hely különlegességét és a tervezés alap gondolatát. Kőfalakról, már a Lucia Kavanova által tervezett nyaralóépületnél is volt szó, azonban a Kamil Mrva iroda nem a továbbépítés, hanem a kontraszteremtés logikáját választotta. A kő és fém-üveg doboz nem csak látványukban térnek el egymástól, de alaptulajdonságaikban is (nehéz és könnyű ellentéte). A belső térben is folytatódik ez a jóleső kötetlenség és lazaság, ahol különböző helyekből és korokból összeválogatott bútorok biztosítják az otthonos hangulatot.

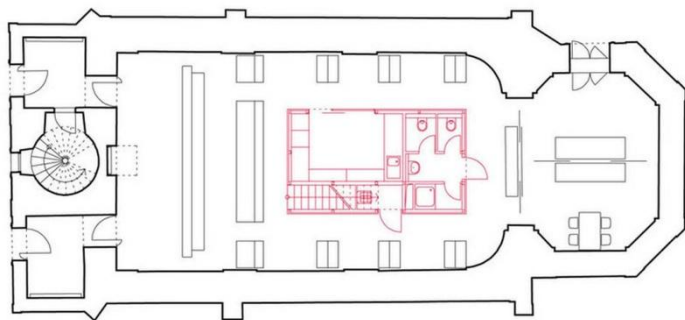

Kamil Mrva architekti
UAX stúdió
Kojetín
2009

DRNH
Gyógyszertár
Brno
2002

A DRNH építésziroda már egy valódi tér-tömeg kapcsolatot jelentő munkája e téma esszenciája. A helyszín Brno kórházának területén elhelyezkedő eredetileg templomként (később hullaházként is) funkcionáló gyógyszertár. A gyógyszertárba a templom egykori főbejárata mellett lévő ajtón lehet belépni, a templomtérben a gyógyszertároló szekrényeket helyezték el, a szentélybe pedig az irodákat. A belső térben lévő hófehér kubus a templomtér arányos kicsinyítésével létre jött tömeg, amelyben a gyógyszertári dolgozók kiszolgáló helyiségei kaptak helyet, két szinten. Az épületet úgy bővítették, hogy a régi épületet érintetlenül hagyták, így az új elem egy új térszekvenciaként fogható fel. A főszereplő egyértelműen a fehér kubus, amelynek tükörsima, fénylő üveg homlokzatburkolata árnyalt, mégis észrevehető kontrasztot képez a templom falának porózus, meszelt falával. Az egykori templom belső homlokzatának vízszintes tagolása az új elem szerelt homlokzatburkolatán is megjelenik.

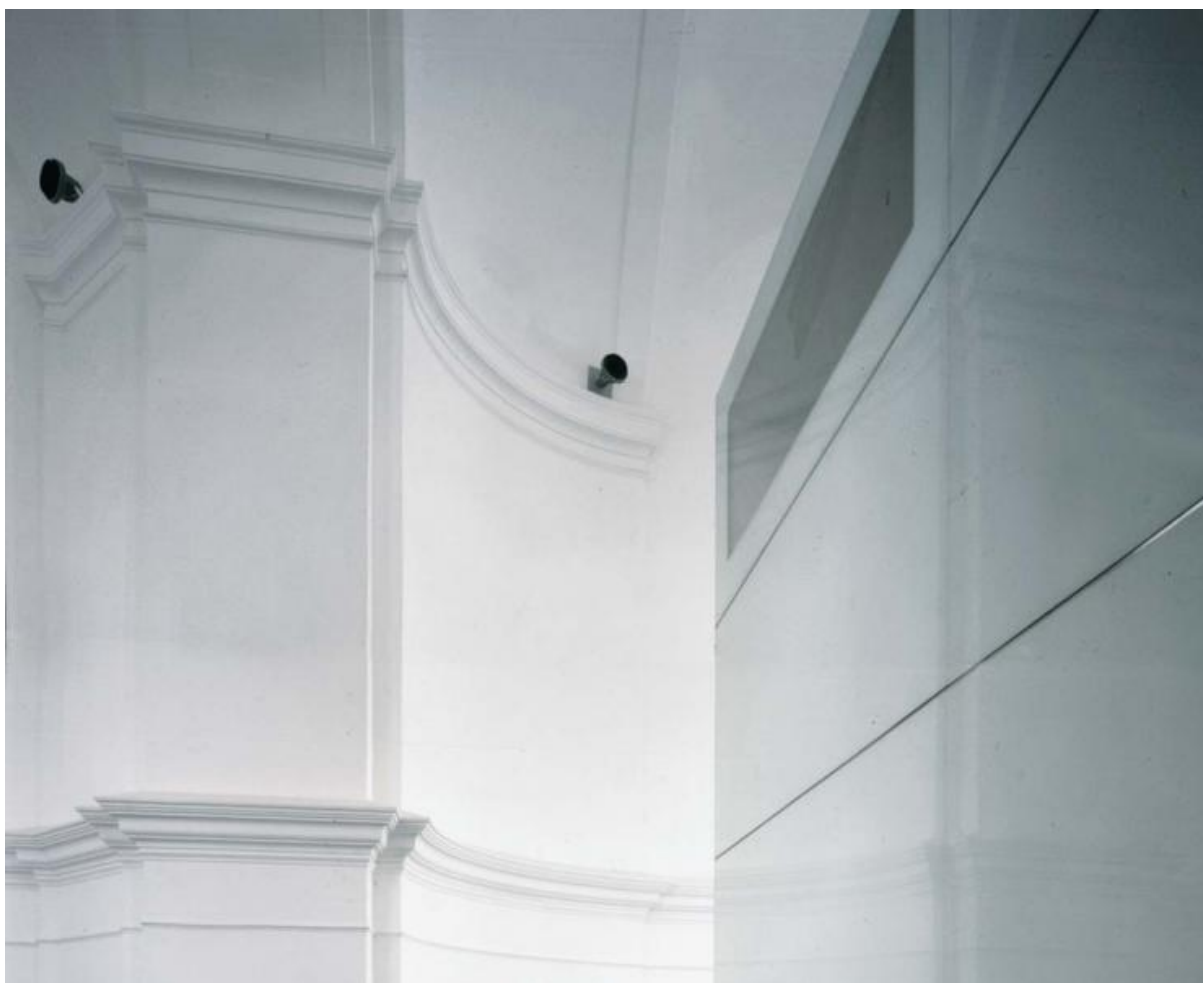
A DRNH iroda a szerelt burkolat vízszintes osztásait kiemelte, míg a függőlegeseket jobban összezárták, hogy a vízszintes osztás erősebb legyen az új építményen is. Az új elemet egyébként a már bemutatott cseh kortárs építészet nyers és hűvös racionalizmusa jellemzi. A régi templomi padsorokat megidéző gyógyszerertároló szekrények elhelyezését az oldalfalak mentén kritikusan sikerült megoldani, mivel a szekrények hozzáérnek a régi falakhoz. Miközben mindenhol ügyeltek a köztesség érzésének fenntartására, itt sérült a koncepció lényege. Összességében egy harmonikus rekonstrukció és bővítés jött létre, amely a kortárs cseh építészet puritán és nyers eszközeivel ér el egyedülálló hatást.

DRNH
Gyógyszálló
Brno
2002

DRNH
Gyógyszertár
Brno
2002

Öszinte építészet

A kortárs cseh építészetet nehéz lenne úgy összefoglalni, hogy a bemutatott témakörök mindegyikére egy általános igazságot állapítsunk meg; nyilván ezért volt szükség a téma kategóriákra, tendenciákra osztására, amelyek egy-egy jellemző tulajdonságot emeltek ki.

A cseh lakóházak vizsgálata azért volt fontos, mert a kulturális identitás leginkább ebben a témakörben érhető tetten, hiszen alapvetően az átlagember és az átlag család szokásai és lehetőségei határozzák meg a identitásunk alapjait. Az ember életére kihatással van a táj, amely lehet természetes vagy mesterséges (város) és a gazdasági lehetőségek. Ezeknek a hatásoknak az összessége aztán létre hozza a szokásainkat, az identitásunkat, amire teljesen érthető reakcióként, az építészet is reagál. Sőt reagálnia kell, hiszen ha nem reagálna, akkor hamis, nosztalgikus kép jellemezné a környezetünket. A világ állandó mozgásának éppen a családi ház építészet a legjobb tükrö, hiszen abszolút a szükség mozgatja és csak kevés esetben hatnak az esztétika törvényszerűségei. A lakóházak vizsgálata során talán a legérdekesebb eredményt a spontán építészetből kinövő puritán építészet hozta, amely abszolút alapjának az anyaghasználatot tekinthetjük.

Az anyaghasználat prioritása a modernt követő építészetnél is jelen van, viszont elsősorban az ipai előregyártásból származó betontermékek használatával. A modern sokkal inkább stilisztikai kísérletek sorát jelenti, amelyből a csehek egyszerűsége és tisztaságra törekvése olvasható ki. Ezek a kísérletek a modern építészet kulturális alapjainak és hagyományainak lehetőségeire adnak válaszokat.

E két témakör bizonyítéka annak, hogy az ipar és a polgárosodás hogyan hatott a csehek építészetére, illetve hogy milyen új lehetőségeket hozott az előregyártás, a globalizált építőanyag ipar és az új anyagok használata az épületek megjelenésében és hangulatában? A racionalizmus és az egyszerűségből származó házak sorát láthatjuk, amelyek talán érdelemmentesnek és nyersnek tűnhetnek a magyar szemlélő számára, ugyanakkor, ha megértjük ennek a felfogásnak a kulturális alapjait, akkor tisztább képet alkothatunk a cseh építészetéről.

Másik két összetartozó kategória az innovatív faépítészet és az XXS építmények témaköre, ahol nem elsősorban a házak jó használhatósága emelhető ki, hanem a jövőbe mutató kísérletezés vágya, valamint az túlságosan ipari és urbánus létre adandó válasz. Ez utóbbiról Hannes Böhringer így ír: *„A természetet művészetté alakítják, a Földet úrhajóvá. Am a technizálás és a városiasodás, az el tudományosítás, a „racionalizálás” (Max Weber) e folyamatát az emberek, jóllehet maguk úzik, elkerülhetetlen végzetnek tekintik, mintha e folyamat természeti eseményné önállósult volna. (...) Mivel az egyes ember egyre kevésbé képes átlátni a technizálás komplex folyamatát, viszonya a technikához mágikussá válik, miként korábban a természethez fűződő kapcsolata.”*¹⁹ A természet misztifikálása mind az e-MRAK természetes építészetében, mind pedig az XXS építészetben jelen van.

Az e-MRAK iroda természetes, ökológikus gondolkodása arra mutat rá, hogy az életünk paradigmaváltás előtt áll, ezért kell másképp gondolkodnunk az építészetéről, és előtérbe kell helyezni a természetes építészetet. Az XXS épületek példái más fajta természetességről mesélnek. Itt az alkotó ember (az építész) bohém világa van porondon, ami természetes módon az élet része kellene, hogy legyen. A környezetet kis építményekkel kell megtölteni, hogy emberléptékű nyugvópontokat hozzunk létre a világunkban, a természetben.

A két témakör olyan szempontból is összefügg, hogy az építést mindig közösségi műfajnak tekinti, viszont például a kis épületek vagy éppen a kilátó torony egyéni, magányos időtöltésünknek lehetnek a helyei. Hordozzák még a folyamatos újratermelődés lehetőségét is,

¹⁹ Hannes Böhringer: Daidalosz vagy Diogenész – in.: Daidalosz vagy Diogenész – Terc Kiadó – 2009 – 20-21. oldal

ahogy az ideiglenesség mind a formai kialakításban, mind pedig az anyaghasználatban jelen van.

A rekonstrukció tárgykörében nem a nemzetközileg is ismert bevett gyakorlatok alkalmazásának bemutatása volt a fő cél, hanem a felújítások során keletkező új rétegek kulturális identitásból származó megoldásainak felkutatása. A tárgyra és a térbe helyezett rétegek viselkedése eltérő volt, ugyanúgy, mint a felújított épületek életkora. Általában elmondható, hogy a felújított épületek életkora a tervezői habitusra is kihat, hiszen minél régebbi a meglévőség, annál bátortalanabb és a kulturális identitás tárgyköréből kilépő megoldások születnek.

*„A történelem iránti szellemi magatartás a 18. században alapvetően más volt, mint a reneszánszban. A reneszánsz erősen hitt saját korának világában. A klasszikus formákhoz visszatérve egy olyan világ szálait vette fel, mely korszerűbb volt mindennapi középkori kultúrájánál. Ezzel szemben a klasszikus kultúrához való 18. századi visszatérést mindig költői álmódosítás, nosztalgia és a pótolhatatlan veszteség érzése kísérte.”*²⁰ A meglévőségekkel való bánásmódról, sokszor éppen a fiatal koruk miatt, éppen nem a „pótolhatatlan veszteség érzése” jellemző, mint ahogy azt Alan Colquhoun írja általában rekonstrukciós magatartás alapelveiről. Az értékek szerepét helyén kezelő megoldások gyakran durván avatkoznak be a régi meglévőség külső és belső rendszerébe, és ez általában nem okoz felesleges szépelgést, vagy vágyat a régi mindenáron való megtartására.

A felújítások talán legszebb példája a DRNH iroda brno-i gyógyszerháza, ahol a szerelt ipari üveg homlokzatburkolat megfelelően érzékeny módon, a történeti környezetre is reflektálva jelenik meg, de ezzel együtt még hordozza a cseh kortárs építészetre jellemző nyers és racionális hatást.

Külön kiemelendő a Kamil Mrva iroda bilovice-i TSZ sertéstelep bemutatóteremmé alakítása és a bernartice-i UAX központja, ahol a megrendelő és az építészek kísérletezési kedve egymásra talált, és az anyaghasználatában rendhagyó projekt tudott létre jönni. Ennek a rendhagyóságnak pedig teljesen ellentéte lehetne Lucie Kavanova normalitásra, gazdaságosságra és szépségre törekvő nyaraló felújítása Lipnice nad Sázavou-ban.

A kortárs cseh építészet puritán, racionális, természetes, bohém, mesterkéletlen, közömbös. Összegzésként elmondható, hogy talán az öszinteség a leginkább jellemző, ami, bár különböző fokon, de minden bemutatott és elemzett példában szerepet játszik. A lényeg nem bonyolult elméletekkel van megfogalmazva, hanem magától értetődik. Logikus és arányos megoldások sorát látjuk, a megelőző korok építészeti hagyományát is felhasználva, amelynek sokszor nem is az építészet (esztétika) az elsődleges kiindulópontja, hanem maga az életforma, a kultúra.

²⁰ Alan Colquhoun: A historizmus három fajtája in: Moravánszky Ákos, M. György Katalin: A stílus – Terc Kiadó – Budapest – 2006 – 235. oldal

Bibliográfia

A TDK dolgozat a BME Építészettörténeti- és Műemléki Tanszék „Kortárs építészet – Régiók, kultúrák” kurzus keretében készült kutatás (szerzők: Balog Ádám, Milánkovich András, Müllner Péter, Orova Melinda, Tóth Szimona, Vereb-Dér Anna) átdolgozott és bővített tanulmánya.

A bemutatott példák mindegyike a www.archiweb.cz honlapon is közzétett épületek.

A tanulmányban szereplő fotók az építészirodák honlapjáról illetve az www.archiweb.cz honlapról származnak.

Építészirodák honlapjai

Alena Šramková architekti – www.alenasramkova.cz

ARCHTEAM – www.archteam.cz

DRNH architekti – www.drnh.cz

David Kraus architekti – www.archi.cz

e-MRAK – www.e-mrak.cz

H3t – www.h3t.cz

Holiš+Šochová architekti – www.hsarchitekti.cz

HŠH architekti – www.hsharchitekti.cz

Jaroušek+Rochová architekti – www.jra.cz

Kamil Mrva architekti – www.mrva.net

Lucie Kavanova – www.kavanova.com

Mjolk architekti – www.mjolk.cz

PO architekti – www.p-o.cz

Stempel+Tesař architekti – www.stempel.cz

Felhasznált nyomtatott irodalom

Firon András: Csehországi utazások – 3. kiadás – Panoráma Kiadó – Budapest – 2001

Hannes Böhringer: Daidalosz vagy Diogenész – Terc Kiadó – Budapest – 2009

Kenneth Frampton: A modern építészet kritikai története – 2. kiadás – Terc Kiadó – Budapest – 2009

Moravánszky Ákos, M. György Katalin: A stílus – Terc Kiadó – Budapest – 2006

Moravánszky Ákos, M. György Katalin: Monumentalitás – Terc Kiadó – Budapest – 2006

Szalai András: Poézis és forma – Terc Kiadó – Budapest – 2011